

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ

Кафедра клінічної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**Соціально-психологічні особливості рішення щодо повернення до
України під час війни**

Виконала:

студентка 2-го курсу групи ПМ - 215
спеціальності 053 Психологія
освітньо-професійна програма Клінічна
психологія

Віндерських Наталія Євгенівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник:

К.ПСИХОЛ.Н.
(наукова ступінь, вчене звання)

Трофімова Дар'я Олександрівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Робота рекомендована до захисту
рішенням кафедри клінічної психології

Протокол № ____ від « ____ » червня 2023р.

Зав. кафедри _____ д.психол.н.,с.н.с. Лисенко Ірина Павлівна
підпис (наукова ступінь, вчене звання ,прізвище, ім'я, по батькові)

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ.....	5
1.1. Психологічні механізми прийняття рішень.....	5
1.2. Вплив емоцій на прийняття рішень.....	14
1.3. Соціальні фактори в процесі прийняття рішень.....	24
Висновки до першого розділу.....	39
РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНА ЧАСТИНА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТИЛІВ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ, РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ, СОРОМУ, ПРОВИНИ ТА САМОТНОСТІ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	41
2.1. Обґрунтування методичного забезпечення емпіричного дослідження..	41
2.2. Етапи організації та опис вибірки дослідження.....	46
Висновки до другого розділу.....	52
РОЗДІЛ III. ОПИС ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТИЛІВ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ, РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ, СОРОМУ, ПРОВИНИ ТА САМОТНОСТІ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	53
3.1. Інтерпретація результатів дослідження, їх аналіз та обговорення.....	53
3.2. Рекомендації.....	76
Висновки до третього розділу.....	77
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність роботи. Війна, що почалася 24 лютого 2022 року, суттєво вплинула на життя мільйонів людей. У сучасному світі процеси міграції набувають все більшої значимості, а особливо актуальні вони стають в контексті війни та конфліктів. Україна, що стала об'єктом повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, стикається з серйозною міграційною кризою, яка має значні соціально-психологічні наслідки.

Вивчення соціально-психологічних особливостей процесу прийняття рішень щодо повернення до України в умовах війни є актуальним та доцільним для розуміння мотивації та динаміки цього важливого соціального процесу. Таке розуміння важливе для розуміння та розробки стратегій реагування на подібні кризи та буде сприяти розробці ефективних стратегій підтримки та реінтеграції як для тих, хто вирішив повернутися, так і тих, хто вирішить лишатися за кордоном.

Поточна міграційна криза в Україні, що спалахнула після повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, є більш масштабною та загрозливою ніж ті, з якими Україні стикалася до того. Міграційні втрати населення вимагають нових підходів до вивчення, а також аналізу соціально-психологічних факторів, що впливають на рішення людей повернутися в Україну. Ця дипломна робота спрямована на наукове обґрунтування оцінювання наслідків міграції, спричиненої переходом збройної агресії РФ до активної фази.

Також ця робота може допомогти у вивченні психологічного впливу війни на індивідуальні рішення, що може мати значущість для подальших досліджень у сфері воєнної психології та соціології. На основі дослідження можна зрозуміти, як війна впливає на динаміку міграційних процесів і якими механізмами управління цими процесами має володіти держава. Отже, дана робота має важливе значення як з наукової точки зору, так і з точки зору практичної користі для України.

Об'єкт дослідження є соціально-психологічні аспекти прийняття рішення.

Предметом дослідження є прийняття рішення про повернення до України серед мігрантів у контексті повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році.

Мета роботи полягає у вивченні та аналізі соціально-психологічних особливостей прийняття рішення про повернення до України під час війни.

Згідно поставленої мети були сформульовані такі **завдання роботи**:

- провести аналіз наявної літератури та існуючих досліджень проблем прийняття рішень та впливу на них емоцій, тривожності, почуттів сорому, провини та соціальних факторів;

- вивчити теоретичні основи та практичні аспекти прийняття рішень про повернення до країни під час війни;

- розробити та провести емпіричне дослідження особливостей прийняття рішення про повернення до України;

- проаналізувати отримані результати емпіричного дослідження;

- розробити рекомендації і формулювання стратегій подальшого соціально-психологічного супроводу осіб, що приймають рішення про повернення до України під час війни.

Методи дослідження в роботі – аналіз наукової літератури, опитування, психодіагностичні методики (Мельбурнський опитувальник прийняття рішень, шкала особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера, методика вимірювання почуттів провини та сорому TOSCA-3, шкала самотності UCLA), методи статистичного аналізу (описова статистика, порівняльна статистика, кореляційний та регресійний аналіз).

Теоретична значущість роботи полягає в розширенні теоретичного розуміння міграційних процесів та впливу війни на них, зокрема у контексті України.

Практична значущість роботи полягає в можливості використання отриманих даних для розробки стратегій підтримки людей, які знаходяться за кордоном під час війни та зіштовхуються з вибором повернення до України.

РОЗДІЛ I

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

1.1. Психологічні механізми прийняття рішень

Процес прийняття рішення визнаний складним і багатогранним явищем, який базується на роботі множини психологічних механізмів та операцій з різним ступенем складності, причому основний акцент у цьому процесі робиться на обробці інформації. Цей процес є важливою частиною цілеспрямованої діяльності людини, сприяючи здійсненню конкретного вибору. На основі вивчення наукових джерел виявлено, що в міжнародних дослідженнях процес прийняття рішення розглядається як відображення життєвого стилю (А. Адлер), як вибір між кількома альтернативами (К. Левін), як важлива частина циклу досвіду (Д. Келлі), як прояв волі, який контролюється волею, розумом, страхом і випадковим імпульсом (В. Джеймс).

В наукових дослідженнях вітчизняної психології, прийняття рішення вивчається як окремий процес з власним циклом (М.Я. Грот), як ключова стадія вольового акту (Г.С. Костюк), як механізм встановлення особистісних цілей (О.К. Тихомиров), як важливий елемент стратегії життя, поведінки, творчої конструкторської діяльності та поведінки (В.О. Моляко, М.К. Тутушкіна), який залежить від особистісних цілей, цінностей і норм (Г.О. Балл).

Прийняття рішень відіграє визначену роль, основою якої є особиста відповідальність людини. Загалом, сукупність виборів, зроблених людиною на різних стадіях життя, сприяє формуванню її життєвого шляху. Всі фактори, що впливають на вибір, можна умовно розділити на три категорії: внутрішні (цінності, потреби, мотиви, ставлення, і т.д.), зовнішні (орієнтація на соціальні норми і цінності, табу, тиск соціуму, і т.д.) та ситуативні (актуальний емоційний та фізіологічний стан, настрої, здатність зосередитися, обмеження часу, і т.д.).

Ключову роль у прийнятті моральних рішень, як стверджують А.А. Гусейнов, І.С. Кон та інші, відіграють основні механізми свідомості: розсудливість, розум і інтуїція [4]. Під час ефективної роботи при вирішенні простіших моральних проблем, де дії виконуються за заздалегідь визначеним алгоритмом або шаблоном, розсудливість зазвичай віддає пріоритет розуму.

Однак, творчий процес прийняття рішень у нових, невідомих або нон-конформних обставинах, де стандартне мислення не приносить результатів, вимагає активної участі механізму розуму. Зокрема, у ситуаціях, коли існує відчутний дефіцит інформації або обмеження по часу, прийняття рішення залежить від дії моральної інтуїції, яка працює на основі життєвого досвіду індивіда. Важливо відзначити, що ці механізми доповнюють один одного, а їх ефективність визначається завданнями, що вирішуються в процесі прийняття рішень.

Має велике значення загальний механізм психічної діяльності людини – структура психічного оберту, про яку говорить М.Я. Грот. Цей процес має чотири фази [2]:

- Зовнішнє враження на організм, або об'єктивна сприйнятливність, яка включає первинні відчуття, уявлення і ідеї як більш складні психічні феномени.
- Перетворення зовнішнього враження во внутрішнє, або суб'єктивна сприйнятливність, що відображається у відчуттях задоволення або страждання.
- Внутрішній рух, спричинений внутрішнім враженням, або суб'єктивна активність – це бажання, стремління, прагнення.
- Зовнішній рух організму назустріч об'єкту, або об'єктивна активність – це дії, рухи, вчинки.

Підсумовуючи, можна сказати, що моральне рішення – це складний процес, що включає різні механізми свідомості і проходить через ряд фаз, кожна з яких має важливе значення.

У теорії М.Я. Грота, людська діяльність відбувається через комплексний психічний цикл: сприйняття, переживання, обдумування та волеві рухи. Зокрема, сприйнявши конкретну ситуацію, індивідум проходить через серію

переживань, які ведуть до формування ряду можливих варіантів рішень. Обдумавши їх, особистість приймає одне з цих рішень. Після цього рішення переосмислюється, спровоковуючи появу нових переживань, які, у свою чергу, стимулюють процес обдумування та корекції (або зміни) попередньо обраної альтернативи. Цей процес може продовжуватися, поки не буде прийнято кінцеве рішення [2].

В.К. Калін вивчав процес прийняття рішень у контексті тріади «воля – інтелект – емоція». Він виявив, що активізація вольової регуляції відбувається лише при необхідності стримувати емоційні реакції. Такі ситуації можуть мати місце при наявності рівноцінних альтернативних варіантів; у контексті ситуації вибору; або при невпевненості щодо успіху реалізації прийнятого рішення (страх невдалого виконання). За позицією В.К. Каліна, під рішучістю особистості може бути приховано або відсутність потреби в пошуку нових варіантів рішень, або вміння завершувати пошук, усвідомлюючи адекватність отриманого результату [3].

К.О. Абульханова-Славська вважає одним із ключових чинників прийняття пасивної позиції такий особистісний механізм як «перекладання відповідальності». Під його впливом індивід відмовляється від своєї відповідальності, очікуючи, що рішення буде прийнято іншими. Особливістю таких людей є схильність звинувачувати в своїх невдачах і помилках інших: родичів, обставин, оточення, суспільство тощо. Ще одним таким механізмом може бути наслідування оточуючих (стиль життя, пристрасті і так далі). В результаті ці механізми призводять до незадоволення власним життям і виникнення відчуття, ніби особистість проживає чуже життя [1].

Механізм, що має потенціал визначати деякі емоційні відчуття в процесі прийняття рішень, по праву є совість [5]. Зазначено у філософському словнику, що категорія "совість" стосується до етичної області, яка відображає просунуту форму людської здібності до морального саморегулювання, його самосвідомість. Додатково, совість передбачає здатність індивіда критично ставитись до своїх та інших думок у відповідності з об'єктивними потребами

суспільства та людей, і також несення відповідальності не тільки за власні дії, а й за все те, що відбувається навколо. Тому є всі підстави вважати, що совість виступає значущим механізмом для особистості при здійсненні вибору.

Розглянувши вищенаведене, можна висловити думку, що в психології немає єдиного погляду на феноменологію процесу прийняття рішень. Механізми, які визначаються науковцями, є різними і вимагають систематизації та подальшої емпіричної перевірки.

Прийняття рішень – це основний процес, що відбувається в людському мозку. Воно має багато складових, серед яких суб'єктивна оцінка, критичне мислення, сприйняття ризику, емоції та інші.

Розглянемо деякі психологічні механізми, які впливають на процес прийняття рішень (рис. 1.1).

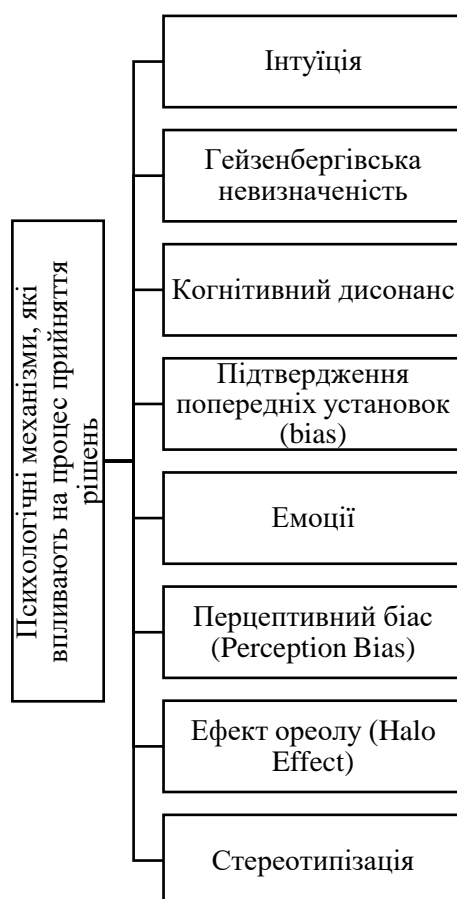

Рис.1.1 Психологічні механізми, які впливають на процес прийняття рішень

– Інтуїція. Це автоматичний процес, який не вимагає свідомого розумового зусилля. Інтуїція базується на нашому досвіді і знаннях, які ми

набули протягом життя. Хоча інтуїція часто буває корисною, вона може призвести до помилок, якщо недостатньо врахувати всі важливі фактори.

– Гейзенбергівська невизначеність. Це концепція з фізики, але вона може бути застосована до прийняття рішень. Коли людина приймає рішення, вона має розглянути багато факторів. Однак, чим більше факторів вони враховують, тим менше вони можуть бути впевнені в кожному з них.

– Когнітивний дисонанс. Це стан, коли людина відчуває внутрішнє протиріччя через несумісність її вірувань, цінностей або поведінки. Це може сильно вплинути на процес прийняття рішень, так як люди намагаються уникнути дисонансу, змінюючи свої вірування або поведінку.

– Підтвердження попередніх установок (bias). Люди мають тенденцію шукати, сприймати і пам'ятати інформацію, яка підтверджує їхні вже існуючі вірування або погляди, ігноруючи інформацію, що суперечить їм. Це може призвести до неправильного прийняття рішень.

– Емоції. Вони відіграють важливу роль у прийнятті рішень. Певні емоції можуть спонукати до прийняття рішень, які можуть не виявитися найкращими в довготривалій перспективі.

– Перцептивний біас (Perception Bias). Він виникає, коли люди роблять висновки на основі своєї суб'єктивної інтерпретації фактів або даних, замість об'єктивного аналізу. Цей біас може суттєво спотворити процес прийняття рішень, особливо, коли це пов'язано з важливими питаннями. Це може призвести до неправильних висновків або рішень, що базуються на неправильному сприйнятті ситуації. Зрозуміння перцептивного біасу допомагає усвідомлювати власні припущення і критично оцінювати інформацію перед прийняттям рішення.

– Ефект ореолу (Halo Effect). Це ситуація, коли позитивне враження від однієї особливості, таланту, здібності або досягнення особи впливає на наше загальне сприйняття цієї людини або ситуації. Ефект ореолу може призвести до переоцінки або недооцінки потенціалу або ризиків, зміщуючи процес

прийняття рішень. Зрозуміння цього ефекту може допомогти нам бути більш критичними до наших першоджерел інформації та поглядів.

– Стереотипізація. Стереотипи – це упрощені уявлення про певну групу людей, які часто базуються на попередніх уявленнях або представленнях, а не на об'єктивних даних. Хоча стереотипи можуть спростити процес прийняття рішень, вони також можуть викривити його, приводячи до недостатньо обґрунтованих або недобррозичливих висновків.

Прийняття рішень є фундаментальним елементом людської діяльності. Воно відіграє вирішальну роль у формуванні нашого життєвого шляху та можливості досягнути цілей [6].

Кожна людина приймає рішення на основі власних унікальних стилів, що виокремлюють чотири основні стилі (рис. 1.2): раціональний, інтуїтивний, залежний та унікальний.

Рис.1.2 Стилi прийняття рiшень

Раціональний стиль прийняття рішень є одним з чотирьох основних стилів, який характеризується ретельним та обдуманим підходом до процесу вирішення проблем. Цей стиль віддзеркалює детальність, систематичність, аналітичність, та логічність, що домінують у процесі прийняття рішень.

Перш за все, людина, яка використовує раціональний стиль, прагне до збору якомога більше інформації про ситуацію. Вона підходить до цього процесу методично, аналізуючи всі доступні дані, перед тим як робити

висновки. Особа тратить значний час на вивчення інформації, з'ясовуючи всі можливі аспекти проблеми.

Другим важливим аспектом раціонального стилю є важливість логічної структури у прийнятті рішень. Раціональна особа буде організовувати зібрану інформацію в логічну структуру, яка допоможе їй краще розуміти проблему та можливі рішення. Така структура може включати різні етапи, такі як ідентифікація проблеми, генерування можливих рішень, оцінка цих рішень та вибір найкращого з них.

Третій аспект раціонального стилю полягає в тому, що людина виважує можливі наслідки свого рішення. Вона аналізує всі можливі результати своїх дій, перш ніж приймати остаточне рішення. Це не тільки допомагає визначити найкраще рішення, але також допомагає уникнути потенційних негативних наслідків.

В результаті, раціональний стиль прийняття рішень є відображенням методичності, аналітичності та детальності, які людина використовує для прийняття обдуманих та ефективних рішень.

Інтуїтивний стиль прийняття рішень є унікальним процесом, що суттєво відрізняється від раціонального підходу. Він заснований на використанні внутрішніх відчуттів та переживань, які виникають у процесі прийняття рішення. Такий стиль є більш спонтанним та менш структурованим, ніж раціональний.

Особи, що використовують інтуїтивний стиль, часто відчувають "внутрішню впевненість" або "переконаність" щодо певного рішення, навіть якщо вони не можуть повністю пояснити, чому вони так відчувають. Вони довіряють своїм внутрішнім відчуттям і вірять, що їх інтуїція може надати їм інформацію, яка може бути недоступною через раціональний аналіз [7].

Цей стиль прийняття рішень може виявитися особливо корисним у ситуаціях, коли час на роздуми обмежений, або коли потрібно реагувати на швидко змінювані обставини. Інтуїтивний стиль також може бути ефективним,

коли інформація неповна або неоднозначна, а також у ситуаціях, коли традиційні методи прийняття рішень виявляються неефективними.

Особи з інтуїтивним стилем прийняття рішень часто демонструють гнучкість у своєму мисленні та здатність швидко переключатися між різними варіантами рішення. Вони також мають схильність бути більш креативними та інноваційними, оскільки їх підхід до прийняття рішень заснований не тільки на фактах, але й на власних відчуттях та переживаннях [8].

Залежний стиль прийняття рішень – це спосіб вирішувати проблеми, що базується на порадах, думках або досвіді інших. Особи, що використовують цей стиль, часто полагаються на зовнішні джерела інформації, уникнення відповідальності за прийняття рішень і потребують підтримки в процесі прийняття рішення.

Особи, що застосовують залежний стиль, зазвичай віддають перевагу спільному прийняттю рішень, де можна обговорити проблему з іншими та обмінятися думками. Вони часто шукають поради або підтримки у друзів, колег, родичів, консультантів або професійних спеціалістів.

Цей стиль може бути корисним у ситуаціях, коли особа не впевнена у своїх знаннях або вміннях у вирішенні певної проблеми, або коли проблема є особливо складною чи важливою. Поради інших можуть забезпечити нову перспективу, вказати на можливі шляхи вирішення проблеми та допомогти уникнути потенційних пасток.

Однак залежний стиль також має свої недоліки. Він може викликати затримки у прийнятті рішень, особливо коли потрібна порада від інших. Деякі особи можуть також відчувати стрес або незручності, коли змушені робити вибір самостійно або приймати відповідальність за свої рішення. Також варто враховувати, що залежність від думки інших може призвести до втрати власної незалежності та самостійності в прийнятті рішень [9].

Унікальний стиль прийняття рішень, як і назва підказує, є особливим та відмінним від інших. Він характеризується індивідуальними особливостями та

стратегіями, що різняться від загальноприйнятих методів раціонального, інтуїтивного або залежного стилів.

Особливість цього стилю полягає в тому, що він не підпадає під жоден із визначених типів, але може містити елементи кожного з них. Люди, що використовують унікальний стиль, можуть поєднувати різні методики та техніки в процесі прийняття рішень, змішуючи раціональний аналіз, інтуїтивні відчуття та поради інших осіб, в залежності від конкретної ситуації.

Вони можуть вибирати варіанти дій на основі своїх власних пріоритетів, цінностей та уявлень про те, що є правильним. Унікальний стиль часто пов'язаний з креативністю та гнучкістю у прийнятті рішень, а також здатністю адаптуватися до різних обставин і умов.

При цьому особа з унікальним стилем прийняття рішень може проявляти здатність до глибокої рефлексії над своїми діями та наслідками своїх рішень. Це може включати побудову власних теоретичних моделей ситуації, прогнозування можливих сценаріїв, а також аналізу власних емоцій та настрою [10].

Відзначається, що особи з унікальним стилем прийняття рішень зазвичай мають високу самостійність у своїх діях та не бояться виходити за рамки традиційних методів.

Отже, психологічні механізми прийняття рішень вивчаються в рамках різних теорій і концепцій. Літературний огляд показує, що в психології не існує єдиного погляду на феноменологію процесу прийняття рішень. Вчені розглядають різні механізми, які визначаються їхніми уявленнями, і ці механізми вимагають подальшої систематизації та емпіричної перевірки.

Один з підходів до класифікації стилів прийняття рішень включає раціональні, інтуїтивні, залежні та унікальні стилі [11]. Раціональний стиль прийняття рішень ґрунтується на логіці, аналізі і об'єктивних критеріях. Інтуїтивний стиль характеризується спонтанними і неусвідомленими проявами інтуїції, внутрішнім відчуттям. Залежний стиль означає надмірну залежність від інших людей при прийнятті рішень, коли власна воля і вплив обмежені чи виключені. Унікальний стиль прийняття рішень виникає у випадку, коли

людина використовує свої унікальні ресурси, вміння та досвід для розв'язання проблеми.

1.2. Вплив емоцій на прийняття рішень

У процесі професійного становлення та зростання особистості велику роль відіграє її емоційно-вольова сфера. Багата історія вивчення цієї сфери підводить до питання про вплив емоцій на процес прийняття рішень. Існує безліч теорій, що досліджують цю взаємозв'язок, деякі з найвідоміших з них включають:

– Еволюційна теорія Чарльза Дарвіна: Ця теорія висуває припущення, що емоції мають еволюційну природу і виникли як адаптаційна відповідь на зовнішні подразники. Вона розглядає емоції як механізми, які допомагають організму виживати та пристосовуватися до навколишнього середовища.

– Рудиментарна теорія емоцій: Ця теорія стверджує, що емоції є залишками еволюційної історії людства і виникли з певних реакцій, які були корисними для наших далеких предків, але можуть мати обмежений вплив на прийняття рішень у сучасному світі.

– Соматична (або "периферична") теорія Вільяма Джемса і Карла Ланге: Ця теорія стверджує, що емоції виникають в результаті фізіологічних змін у тілі. Згідно з цією теорією, емоційні стани виникають на основі сприйняття фізіологічних реакцій організму на подразники зовнішнього середовища.

– Таламічна теорія Вальтера Кеннона і Філіпа Барда: Ця теорія стверджує, що емоції виникають через активацію певних регіонів мозку, зокрема таламуса. Вони вважають, що різні емоції пов'язані з активацією різних областей мозку.

– Активаційна теорія Дональда Ліндслі і Дональда Хебба: Ця теорія стверджує, що емоції виникають в результаті активації нейронних мереж в мозку. Вона підкреслює роль активації і зв'язку між нейронами у виникненні емоційних станів.

– Теорія Джеймса Даффі: Ця теорія розглядає емоції як результат оцінки подій та ситуацій. За Даффі, емоції виникають внаслідок сприйняття того, що відбувається, та його оцінки.

– Біологічна теорія Петра Анохіна: Ця теорія підкреслює роль нервової системи у виникненні емоцій. Вона стверджує, що емоційні стани виникають через активізацію певних нейрохімічних процесів і структур мозку.

– Структурна теорія емоцій Джеймса Пейпеця: Ця теорія висуває ідею, що емоції виникають через активність певних структур мозку, зокрема амігдалоїда. Пейпец підкреслює важливість реакцій організму на зовнішні подразники у виникненні емоцій.

– Вегетативно-гуморальна теорія емоцій Петра Хенрі: Ця теорія вказує на важливу роль вегетативної нервової системи і гуморальних (хімічних) процесів у виникненні емоцій. Вона підкреслює зв'язок між емоціями та фізіологічними змінами в організмі.

– Анатоомофізіологічна теорія емоцій Джозефа Грея: Ця теорія зосереджується на ролі специфічних мозкових структур, зокрема гіпоталамусу, при виникненні емоцій. Грей стверджує, що різні емоції пов'язані з активізацією різних областей мозку.

– Судинна теорія вираження емоцій Івана Уейнбаума і її модифікація: Ця теорія зосереджується на вивченні фізичних проявів емоцій, зокрема на змінах в кровообігу і м'язовій активності обличчя. Уейнбаум інтерпретує ці зміни як важливі джерела інформації про емоційний стан.

– Нейрокультурна теорія емоцій Пола Екмана: Ця теорія розглядає емоції як універсальні фізіологічні реакції, що виникають у всіх людей незалежно від культурного контексту. Екман вважає, що існують певні універсальні емоційні вирази, що спільні всім людям.

– "Асоціативна" теорія Вільгельма Вундта: Ця теорія стверджує, що емоції виникають внаслідок асоціативного зв'язку між подразниками і відповідями організму. Вундт підкреслює важливість сприйняття і інтерпретації подій у формуванні емоційних реакцій.

– Психоаналітична теорія емоцій: Психоаналітична теорія, розвинута Зигмундом Фройдом та його послідовниками, акцентує увагу на внутрішніх конфліктах та несвідомих мотивах, що впливають на виникнення емоцій.

– Мотиваційна теорія емоцій Річарда Лазаруса: Ця теорія підкреслює роль оцінки подій і ситуацій у виникненні емоцій. Лазарус стверджує, що емоції виникають, коли особистість оцінює подію як важливу для своїх потреб і цілей.

– Теорія Еріка Гельгорна: Ця теорія спрямована на пояснення виникнення емоцій через взаємодію різних складових психологічних факторів, зокрема когнітивних, фізіологічних та соціальних.

– Двохфакторна (когнітивно-фізіологічна) теорія Стенлі Шехтера: Ця теорія стверджує, що емоції виникають через комбінацію фізіологічних змін і когнітивної оцінки подій. Згідно з цією теорією, фізіологічні реакції виникають спочатку, а потім їх інтерпретуються та оцінюються когнітивно.

– Пізнавальна теорія емоцій Магда Арнольда і Річарда Лазаруса: Ця теорія підкреслює роль пізнавальних процесів, таких як сприйняття, оцінка і тлумачення інформації, у формуванні емоційних реакцій.

– Інформаційна теорія Петра Симонова: Ця теорія висуває припущення, що емоції виникають як результат обробки інформації. Симонов підкреслює роль сприйняття, обробки інформації та її інтеграції у формуванні емоційних відповідей.

– Теорія когнітивного дисонансу Леона Фестінгера: Ця теорія зосереджується на конфлікті між когнітивними елементами, що викликає дисонанс, і впливає на емоційний стан особистості.

– Теорія Джорджа Келлі: Ця теорія підкреслює важливість індивідуального сприйняття, тлумачення та конструкції реальності у формуванні емоційних відповідей.

– Адаптаційна теорія емоцій Роберта Плутчика: Ця теорія висуває припущення, що емоції виникають як результат адаптації до навколишнього середовища та виконання різних функцій у взаємодії з ним.

– Теорія емоцій Олександра Леонт'єва: Ця теорія зосереджується на ролі потреб, мотивації та індивідуальних характеристик у формуванні емоційних станів.

– Теорія єдиної концепції свідомості і емоцій: Ця теорія підкреслює єдність свідомості і емоцій як взаємопов'язаних аспектів психіки, що впливають на прийняття рішень.

– Диференційна теорія емоцій Карола Ізарда: Ця теорія висуває припущення, що емоції можуть бути класифіковані на основі деяких основних компонентів, таких як фізіологічні реакції, вирази обличчя та підвищення психологічного стану.

Це широкий спектр теорій, які досліджують вплив емоцій на прийняття рішень. Кожна з цих теорій надає свій унікальний погляд на роль емоцій у психології та пропонує власні пояснення їх виникнення та функцій [12].

Емоції впливають на прийняття рішень як у позитивному, так і у негативному аспектах. Однак ці впливи є передбачуваними, оскільки існують закономірності, що регулюють вплив емоцій на процеси судження та вибору. Емоції та раціональність взаємозалежні, і емоції є необхідним елементом раціонального прийняття рішень. Емоції базуються на інстинктах, нашому досвіді та швидкому опрацюванні інформації. Емоційні рішення зазвичай приймаються швидше, ніж раціональні.

Наприклад, гнів надає нам відчуття впевненості, стимулює до ризику та зменшує сприйняття небезпеки. У стані гніву ми частіше користуємося стереотипами та обмежуємося у своєму мисленні, оскільки гнів спрощує процес мислення. Відчуття впевненості часто неправильно пов'язуються з емоціями при прийнятті рішень. Необхідно пам'ятати, що ретельне думання є важливим, незалежно від впевненості, оскільки емоційні рішення можуть бути швидкими та менш раціональними [13, с. 154-168].

Страх викликає невпевненість. Люди, які щось бояться, сприймають нові ситуації як більш ризиковані та тлумачать неоднозначні ситуації як загрозові. Почуття страху знижує впевненість у майбутньому. У таких випадках,

систематичний аналіз даних є необхідним. Важливо ретельно аналізувати всю інформацію.

Тривога грає важливу роль в процесі прийняття рішень населення як в нормальних обставинах життя, так і в умовах війни. Рівень тривожності може впливати на сприйняття і оцінку ризику, раціональність прийнятих рішень, а також на здатність людей до взаємодії і співпраці.

У нормальних обставинах життя тривога може виникати перед важливими рішеннями, які пов'язані зі здоров'ям, роботою, сім'єю, фінансами та іншими сферами життя. Відчуття тривоги може викликати в людей стримування перед важливими рішеннями, перебої в увазі і концентрації, зменшення рішучості та затримку в діях. Такі фактори можуть ускладнити процес прийняття рішень, особливо якщо вони потребують вагомих вкладень або мають значний вплив на майбутнє [14].

У воєнний період тривога може бути ще більш вираженою і сильно впливати на прийняття рішень. Війна зазвичай супроводжується загрозою для безпеки, невизначеністю і нестабільністю, що може збільшити рівень тривожності серед населення. У таких умовах прийняття рішень може бути ускладненим через недостатню інформацію, невизначеність про майбутнє, втрату звичних ресурсів та підтримки, а також через вплив емоційного стресу на когнітивні функції людини.

Тривога є нормальною емоцією, яка може виникати у людей у різних ситуаціях, включаючи процес прийняття рішень. Розглянемо роль тривоги в процесі прийняття рішень у нормальних обставинах життя та в умовах війни (рис 1.3).

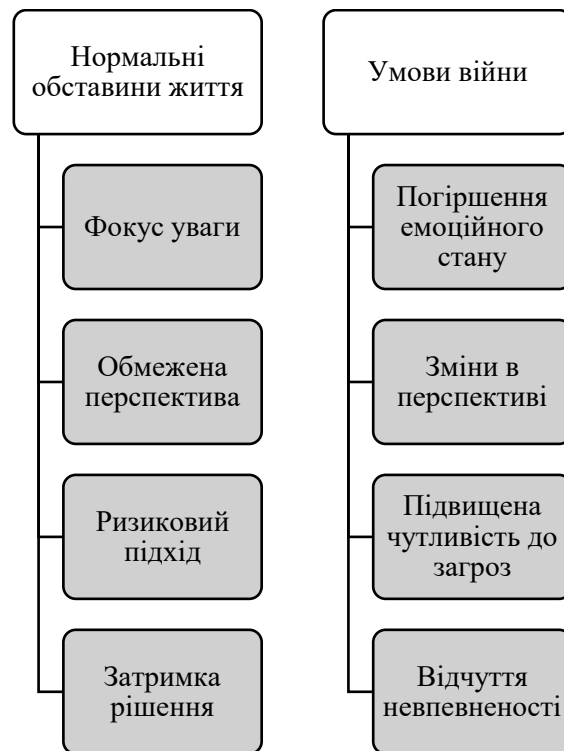

Рис.1.3 Роль тривоги в процесі прийняття рішень у нормальних обставинах життя та в умовах війни

У нормальних обставинах життя:

– Фокус уваги: тривога може вплинути на здатність людини зосередитися та фокусуватися на процесі прийняття рішень. Відчуття тривоги може розсіювати увагу, роблячи людину вразливою до відволікань та заплутувань.

– Обмежена перспектива: тривога може змінити спосіб, яким людина розглядає інформацію та аналізує різні альтернативи. Вона може звести до стереотипного мислення та обмеженої перспективи, ускладнюючи об'єктивне оцінювання рішень.

– Ризиковий підхід: у деяких випадках тривога може впливати на розуміння ризиків та можливих наслідків. Люди, які перебувають у стані тривоги, можуть бути більш схильними до прийняття ризикованих рішень або, навпаки, уникати будь-яких ризикованих ситуацій.

– Затримка рішення: вплив тривоги може привести до затримки прийняття рішення. Люди можуть стурбовано перебирати альтернативи та боятися

зробити неправильний вибір. Це може призвести до прокрастинації та втрати можливостей.

Умови війни:

– Погіршення емоційного стану: у воєнний час тривога може бути збільшена через загрозу безпеки, страх втрати та нестабільність. Це може призводити до значного погіршення емоційного стану та збільшення рівня тривоги у людей, що впливає на їхню здатність приймати рішення.

– Зміни в перспективі: у воєнний період може змінюватися ситуація швидко та непередбачувано. Це може ускладнити процес прийняття рішень, оскільки люди можуть бути змушені адаптуватися до нових обставин та змінювати свої плани та стратегії.

– Підвищена чутливість до загроз: у воєнний час люди можуть бути більш чутливими до потенційних загроз та небезпек. Це може вплинути на їхній процес прийняття рішень, оскільки вони можуть перебільшувати ризики та бути більш обережними або надто консервативними у своїх виборах.

– Відчуття невпевненості: у воєнний час існує багато невизначеностей та непевностей. Люди можуть відчувати себе безпорадними та не впевненими у своїх знаннях та здатностях. Це може призводити до паралізування та вагання при прийнятті рішень.

Враховуючи ці фактори, можна сказати, що тривога може впливати на процес прийняття рішень, ускладнюючи його та впливаючи на якість прийнятих рішень.

Сором та відчуття провини є важливими емоційними станами, що впливають на процес прийняття рішень. Вони визначаються як самосвідомі емоції, що виникають при оцінці власних дій в контексті соціальних норм і стандартів. Ці емоції відіграють ключову роль у регулюванні соціальної поведінки, а також мають вплив на моральні та етичні аспекти життя.

Сором – це відчуття, що виникає, коли особа усвідомлює, що її поведінка не відповідає встановленим нормам або власним стандартам. Це відчуття впливає на процес прийняття рішень, оскільки людина може намагатися

уникнути ситуацій, які можуть викликати подальший сором. Іноді сором може використовуватися як стимул для виправлення помилок та покращення поведінки.

Відчуття провини, натомість, виникає, коли особа відчуває, що її дії порушили моральні норми або принесли шкоду іншим. Ця емоція може вплинути на прийняття рішень, стимулюючи особу до виправлення помилки, заспокоєння сумління, або виконання дій, які мають на меті відшкодувати вчинене [15].

У цивільних обставинах, сором та провини можуть відігравати роль в різних ситуаціях – від роботи і навчання до особистих відносин і повсякденних дій. Якщо особа відчуває сором або провину, вона може змінити свою поведінку або рішення, щоб уникнути подібних емоцій в майбутньому.

У військових умовах, для цивільних осіб, сором та провини можуть відігравати значну роль в повсякденному житті, впливаючи на їхні рішення і поведінку. Такі емоції можуть виникнути з різних причин, включаючи відчуття бессили, конфлікт інтересів, або реакцію на дії, які перетинають моральні межі.

Особа, які перебувають у зоні конфлікту, можуть відчувати сором через неможливість вплинути на ситуацію, або за неадекватну реакцію на загрози. Відчуття провини може виникнути через дії, які особа вважає невірними або шкідливими для інших. Наприклад, неспроможність допомогти близьким або спільноті, взяття рішень, які порушують особисті чи соціальні норми.

Сором та провини, в таких умовах, можуть стимулювати особу до активних дій – намагатися знайти способи впливу на ситуацію, допомагати іншим, адаптуватися до нових обставин. Водночас, ці емоції можуть вести до уникання ситуацій, які могли б спричинити подібні відчуття в майбутньому [16].

Сором і провини мають значний вплив на прийняття рішень у різних контекстах життя людини. Ці емоції можуть значно змінювати раціональність та об'єктивність в процесі прийняття рішень (рис 1.4).

Рис.1.4 Роль сорому та провини в процесі прийняття рішень у нормальних обставинах життя та в умовах війни

У нормальних обставинах життя:

– Автоцензура: сором і провина можуть вести до автоцензури, коли людина усвідомлено уникає деяких дій або рішень, які вона вважає неприйнятними або недоречними.

– Обмеження креативності: вплив сорому і провини може знизити креативність та гнучкість в процесі прийняття рішень, оскільки люди можуть бути більш схильними до безпеки та відомого, замість ризикованого або незвичайного.

– Зниження впевненості в собі: ці емоції можуть знизити впевненість в собі та переконання в своїй здатності приймати ефективні рішення.

– Зниження мотивації: сором і провина можуть знизити мотивацію до дії, в результаті чого людина може відкладати або уникає прийняття рішень.

Умови війни:

– Високий рівень стресу: в умовах війни, сором і провина можуть викликати високий рівень стресу, що може негативно вплинути на прийняття рішень.

– Навантаження на емоційну сферу: воєнний час часто викликає більше ситуацій, які можуть викликати сором і провину. Це може перевантажити емоційну сферу людини, викликаючи труднощі з прийняттям рішень.

– Потенційне зниження морального духу: сором і провина можуть значно понижувати моральний дух, викликаючи невпевненість та неувереність у власних діях.

– Змінюваність прийняття рішень: сором і провина можуть викликати зміну в процесі прийняття рішень. Люди можуть бути більш схильними до реактивних, замість проактивних рішень, реагуючи на поточні обставини замість планування на майбутнє.

Таким чином, сором і провина можуть значно впливати на процес прийняття рішень, як у нормальних умовах життя, так і в умовах війни.

Тривожність може мати значний вплив на процес прийняття рішень. Вона може обмежувати здатність людини до адекватної оцінки ситуації, спричиняючи перебільшене сприйняття ризику або погіршуючи сприйняття винагороди. Це може привести до прийняття забарвлених тривожністю рішень, які не завжди будуть відображати реальність ситуації [17].

Сором та провина також можуть вплинути на процес прийняття рішень. Вони можуть підштовхнути людину до прийняття рішень, що спрямовані на зменшення відчуття цих негативних емоцій. Наприклад, людина може прийняти рішення, що здається менш вигідним, але зменшує відчуття сорому або провини. Це може привести до нереалістичних або неефективних рішень [18].

Отже, тривожність, сором і провина можуть відігравати важливу роль в процесі прийняття рішень. Вони можуть змінити сприйняття ситуації, впливати на оцінку ризиків і винагород, а також приводити до прийняття рішень, що спрямовані на зменшення відчуття цих емоцій. За нормальних обставин життя

або в обставинах війни, важливо враховувати ці фактори, щоб зрозуміти, як і чому людина приймає певні рішення.

1.3. Соціальні фактори в процесі прийняття рішень

Соціальні фактори – ключова частина контексту, в якому приймаються рішення. Вони впливають на особистісну перспективу, сприяють визначенню дій та створюють умови для різноманітних виборів. У процесі прийняття рішень, ці фактори часто слугують основою для формування певних напрямів дій.

У контексті прийняття важливих рішень, таких як повернення до рідного краю в умовах війни, роль соціальних факторів стає ще більш критичною. Вони відіграють роль дзеркала, що відображає найглибші мотиви і страхи, формуючи основу для вибору особи [19].

Розуміння впливу соціальних факторів на прийняття рішень є ключовим аспектом соціальної психології. Вони відкривають широкий спектр можливостей для аналізу та інтерпретації поведінки людей в різних ситуаціях.

Специфічність війни також додає ще один шар складності до процесу прийняття рішень, роблячи його більш багатограним та складним. Воно вимагає ретельного аналізу та глибокого розуміння контексту.

Загалом, розуміння соціальних факторів, що впливають на прийняття рішень, може допомогти в розробці більш ефективних стратегій спілкування та впливу. Вони можуть допомогти в побудові кращого розуміння того, як і чому люди роблять певні вибори в певних обставинах.

Особливість соціальних факторів полягає в їх широкому спектрі та різноманітності, що забезпечують широкі можливості для аналізу. Вони включають такі елементи (рис 1.5), як соціальний статус, групова приналежність, соціальний тиск, міжособистісні відносини, соціальна підтримка, соціальна ізоляція, соціальне сприйняття, соціальна інформація, соціальні норми та соціальні очікування. Всі ці фактори можуть впливати на процес прийняття рішень, змінюючи перспективу особи та напрямки її вибору.

Рис.1.4 – Соціальні фактори в процесі прийняття рішень

Соціальний статус і роль відіграють важливу роль у формуванні особистості та її взаємодії зі світом. Це два ключові фактори, які впливають на прийняття рішень особою в різних сферах життя, включаючи рішення щодо повернення до України під час війни. Важливість цих факторів полягає в їх впливі на внутрішні переконання особи, її сприйняття своєї ролі у соціумі та відчуття власної значимості.

Соціальний статус є показником визнання та поваги, якої людина користується у своєму соціальному оточенні. Він відображає позицію особи у соціальній ієрархії, і він може бути заснований на різних чинниках, включаючи

освіту, професію, доходи, вік, стать. Статус впливає на відчуття власної вартості та впевненості в собі, а також на відношення до інших [20].

Соціальна роль, з іншого боку, відноситься до поведінки, очікувань та норм, які соціум приписує людям на певних посадах або в певних соціальних ситуаціях. Роль, яку людина виконує, формує її ідентичність, впливає на її поведінку та сприйняття себе.

Соціальний статус і роль можуть впливати на прийняття рішень щодо повернення до України під час війни. Наприклад, особа з високим соціальним статусом може вважати, що її роль полягає в тому, щоб залишатися та боротися за країну, в той час як особа з низьким статусом може відчувати менше відповідальності або мотивації для такого рішення.

З іншого боку, соціальні ролі, такі як батько, мати, вчитель або лікар, також можуть впливати на рішення. Наприклад, батько може вважати своєю роллю захистити свою сім'ю від небезпеки, тоді як вчитель може відчувати відповідальність повернутися, щоб забезпечити освіту майбутніх поколінь.

Ці фактори можуть взаємодіяти та впливати один на одного. Наприклад, особа з високим соціальним статусом, яка також є батьком, може відчувати конфлікт між своєю роллю як лідера та своєю роллю як батька. У результаті, процес прийняття рішень може стати більш складним і напруженим.

В кінцевому рахунку, розуміння того, як соціальний статус і роль впливають на процес прийняття рішень, може допомогти краще зрозуміти мотивацію особи, її вибори та дії. Важливо враховувати ці фактори при розгляді широкого спектра рішень, що стосуються повернення до України під час війни, щоб розробити більш ефективні стратегії підтримки та інтервенції.

Групова приналежність відіграє важливу роль у прийнятті рішень людиною. Як частина соціальної структури, групи формують наші відношення, цінності, поведінку, сприйняття світу.

Важливим моментом в контексті війни є те, що групова приналежність може набувати патріотичних, національних чи етнічних вимірів. Це означає, що ідентифікація з групою українців може спонукати людей прийняти рішення про

повернення до України, незважаючи на ризики та невизначеність, пов'язані з війною. Сила такої групової ідентичності може бути такою великою, що вона перевершує індивідуальні обставини або власні інтереси.

З іншої сторони, групова приналежність до діаспори або інших міжнародних спільнот може також вплинути на рішення людини. Наприклад, людина може відчувати велику відповідальність перед своєю новою спільнотою, що спонукає її залишитися в країні, де вона вже проживає, замість повертатися до України [21].

Отже, групова приналежність може тягнути людину в обидва напрямки, в залежності від ситуації. Це може призвести до внутрішнього конфлікту, коли людина відчуває зобов'язання перед різними групами. Цей процес прийняття рішень може бути складним і емоційно важким.

Наприклад, українські мігранти, які проживають за кордоном, можуть відчувати велику групову залежність від своїх нових спільнот. Вони можуть відчувати велику відповідальність за своїх нових сусідів, колег та друзів. Але вони також можуть відчувати сильний зв'язок з Україною, особливо в контексті війни.

Все це підкреслює важливість врахування групової приналежності при вивченні процесів прийняття рішень, особливо в таких екстремальних обставинах, як війна. Цей фактор може зіграти вирішальну роль у виборі людини щодо того, чи повертатися вона до України, чи ні.

Для розуміння повного впливу групової приналежності на рішення про повернення до України під час війни, потрібно розглянути різні види групової приналежності, включаючи етнічні, культурні, релігійні, професійні та інші групи. Кожна з цих груп може впливати на рішення людини різними способами, залежно від її цінностей, відношень, переживань та очікувань.

У вивченні цієї проблематики важливо використовувати інтердисциплінарний підхід, оскільки соціально-психологічні процеси прийняття рішень взаємно пов'язані з політичними, економічними, культурними та іншими процесами. Це допоможе отримати більш комплексне

розуміння того, як групова приналежність впливає на рішення про повернення до України під час війни.

Також важливо враховувати індивідуальні відмінності в сприйнятті та реагуванні на групову приналежність. Кожна людина має унікальний набір досвіду, цінностей, вірувань і очікувань, який впливає на її рішення. Тому рішення однієї особи про повернення до України може суттєво відрізнятись від рішення іншої, навіть якщо обидві вони належать до однієї групи.

Загалом, групова приналежність – це важливий фактор, який впливає на процес прийняття рішень і може грати вирішальну роль у виборі людини щодо повернення до України під час війни. Вивчення цього аспекту може надати важливі догляди для розуміння та кращого управління соціально-психологічними процесами, що відбуваються в контексті війни.

Соціальний тиск – це важливий соціальний фактор, що впливає на процес прийняття рішень, особливо у контексті рішення про повернення до України під час війни. Згідно з теорією соціального впливу, індивіди часто змінюють своє поведінку відповідно до соціального тиску, що може бути виражений через норми, цінності або очікування групи [22].

Соціальний тиск може мати різні форми – від прямого (наприклад, коли індивіда підштовхують до конкретного рішення) до більш прихованого (коли індивід почуває себе змушеним вчинити певним чином через очікування групи). Особливо важливим є роль соціального тиску в ситуаціях, коли індивід змушений прийняти важке рішення, таке як рішення про повернення до країни, що знаходиться у стані війни.

В контексті повернення до України під час війни, соціальний тиск може бути зумовлений різними факторами. Наприклад, індивід може почувати тиск з боку сім'ї або друзів, які залишилися в Україні, або від громадської думки, яка вважає, що громадяни мають повернутися, щоб підтримати свою країну.

З іншого боку, індивід може відчувати соціальний тиск не повертатися. Це може бути зумовлено страхом втрати безпеки, стабільності або можливостей, які доступні в країні перебування. Також тиск може створювати суспільство

країни перебування, яке може сприймати повернення до країни, що перебуває у стані війни, як нерозумне або небезпечне рішення.

Таким чином, рішення про повернення до України під час війни є складним процесом, який включає в себе багато різних соціально-психологічних факторів. Соціальний тиск відіграє важливу роль в цьому процесі, але його вплив може значно варіюватися в залежності від конкретної ситуації і особистісних характеристик індивіда. Для більш глибокого розуміння цього феномену необхідне додаткове дослідження, яке включатиме як кількісний, так і якісний аналіз.

Міжособистісні відносини вважаються одним з важливих соціальних факторів, які впливають на процес прийняття рішень. У контексті повернення до України під час війни, цей соціальний фактор набуває особливої значимості, оскільки відносини між людьми можуть суттєво вплинути на рішення про повернення до країни в умовах збройного конфлікту.

Особистість кожної людини складається зі складної системи взаємозв'язків між різними чинниками, серед яких значне місце посідають міжособистісні відносини. Ці відносини формуються на основі комунікації, взаємодії та співробітництва між людьми. У контексті повернення до України під час війни, міжособистісні відносини можуть відігравати важливу роль у процесі прийняття рішення.

Вплив міжособистісних відносин на рішення може мати різні аспекти. По-перше, позитивні та підтримуючі відносини можуть стимулювати і підтримувати бажання повернутися до України. Коли людина має довіру та підтримку своїх близьких, друзів, колег чи рідних, вона відчуває більшу впевненість та мотивацію для повернення до своєї батьківщини. Міжособистісні відносини можуть надати емоційну підтримку та зміцнити внутрішні ресурси особистості, що допоможе їй пережити важкі випробування та прийняти рішення про повернення до України.

З іншого боку, негативні або конфліктні міжособистісні відносини можуть стати перешкодою для повернення до України. Конфлікти, недовіра та

неприятність між людьми можуть створювати негативний емоційний фон та знижувати мотивацію для повернення до країни. Відчуття небезпеки, ненависті або відчуження можуть змусити людину затриматися у безпечній зоні та уникати повернення до конфліктної території.

Крім того, міжособистісні відносини можуть впливати на обмеження чи розширення доступу до інформації. Комунікація з рідними та знайомими, які вже повернулися до України, може забезпечити більш об'єктивну інформацію про реальну ситуацію на місці, а також надати підтримку і поради щодо прийняття рішення. З іншого боку, відсутність таких зв'язків або відсутність можливості отримати достовірну інформацію може стати перешкодою для прийняття розсудливого рішення щодо повернення [23].

Для вивчення впливу міжособистісних відносин на рішення про повернення до України під час війни, можна використати різні методи дослідження. Соціально-психологічні анкетування, інтерв'ю та спостереження можуть допомогти з'ясувати, які саме аспекти міжособистісних відносин найбільше впливають на рішення людей. Також можна провести аналіз існуючих досліджень та вивчити історії повернення до України під час війни, щоб виявити загальні тенденції та фактори, що впливають на рішення.

Загалом, міжособистісні відносини є важливим соціальним фактором, який впливає на процес прийняття рішень щодо повернення до України під час війни. Позитивні та підтримуючі відносини можуть стимулювати бажання повернутися та надати підтримку в складних умовах, тоді як негативні або конфліктні відносини можуть стати перешкодою для повернення. Розуміння та вивчення цього соціального фактора можуть сприяти розробленню ефективних стратегій та підходів для підтримки тих, хто зіткнувся з вибором щодо повернення до України під час війни.

Соціальна підтримка в процесі прийняття рішень може відігравати значну роль у контексті повернення до України під час війни. У таких складних ситуаціях, коли люди стикаються з важливими вирішальними моментами, соціальна підтримка може впливати на їх емоційний стан, мотивацію та

рішення, пов'язані зі зміною місця проживання та поверненням до рідного краю.

Психологічні дослідження показують, що соціальна підтримка має безпосередній вплив на емоційний стан людини. У ситуації війни, коли існує загроза безпеці та втрати рідних, люди можуть відчувати стрес, тривогу та депресію. Соціальна підтримка від родини, друзів, співробітників та інших членів соціальної мережі може допомогти зменшити ці негативні емоції, забезпечити почуття безпеки та зв'язку зі світом. Це може сприяти зміцненню внутрішньої резилієнтності та здатності приймати рішення.

Крім того, соціальна підтримка може мати вплив на мотивацію особи повернутися до України. Коли людина відчуває, що оточуючі підтримують його рішення і вірять у його здатність успішно адаптуватися після повернення, це може стати додатковим стимулом для зміни місця проживання. Соціальна підтримка може виявлятися у формі практичної допомоги, емоційної підтримки або навіть підтримки з боку спільноти. Наприклад, українські громади за кордоном можуть надавати різноманітну підтримку, починаючи від поширення інформації про можливості повернення до України та закінчуючи організацією конкретної допомоги при переїзді.

Рішення щодо повернення до України під час війни може бути складним та вимагати глибокого обдумування. Соціальна підтримка може надати людині необхідну підтримку в цьому процесі. Прийняття такого рішення вимагає вагомих зусиль, адже повернення в умови конфлікту може бути пов'язане з ризиками та невизначеністю. Проте, засоби соціальної підтримки, такі як інформаційна підтримка, психологічна допомога та практична підтримка, можуть допомогти зменшити страх і невпевненість, які можуть виникнути у процесі прийняття рішення.

Соціальна підтримка має важливе значення в процесі прийняття рішень щодо повернення до України під час війни. Вона може впливати на емоційний стан, мотивацію та загальну готовність людини змінити своє місце проживання. Підтримка соціального оточення може стати сильним стимулом та ресурсом у

важкі часи, сприяючи збереженню резилієнтності та прийняттю обґрунтованих рішень.

Соціальна ізоляція є важливим соціальним фактором, який впливає на процес прийняття рішень в ситуаціях, пов'язаних з поверненням до України під час воєнного конфлікту. Цей фактор впливає на різні аспекти розглядуваної проблеми, включаючи інформаційне сприйняття, міжособистісні взаємини та самооцінку особи.

Почнемо з аналізу впливу соціальної ізоляції на процес отримання інформації. Коли особа перебуває в ізольованому стані, вона може бути обмежена доступом до різноманітних джерел інформації. Це може включати відсутність зв'язку з друзями, родиною або іншими людьми, які можуть надавати оновлення щодо ситуації в Україні. Як наслідок, особа може бути недостатньо обізнаною з тим, що відбувається, і мати обмежену основу для прийняття обґрунтованих рішень [24].

Залежно від тривалості соціальної ізоляції, може виникнути і ефект інформаційного перевантаження після з'єднання зі суспільством. Особа може бути переповненою інформацією, яка надходить з різних джерел, і це може призвести до збентеження та заплутаності в розумінні ситуації. Прийняття рішень в умовах інформаційного перевантаження може бути складним завданням, оскільки особа може мати проблеми з фільтрацією та оцінкою надходящих даних.

Соціальна ізоляція також може впливати на міжособистісні взаємини особи. Коли людина перебуває у віддаленому від суспільства середовищі, може знизитися рівень соціальної підтримки та взаємодії з іншими людьми. Це може призвести до відчуття самотності, відчуженості та нездатності знайти підтримку у складних ситуаціях. Брак соціальної підтримки може впливати на самооцінку особи та її віру в свої здібності.

Умови воєнного конфлікту створюють значні виклики для осіб, які розглядають можливість повернення до України. Страх, небезпека та невизначеність є постійними супутниками осіб, які перебувають в таких умовах.

Соціальна ізоляція може збільшити ці емоційні навантаження, оскільки особа не має можливості ділитися своїми страхами та досвідом з іншими. Це може вплинути на рішення про повернення, оскільки особа може відчувати більшу необхідність залишатися в безпечному, але ізольованому місці.

Нарешті, соціальна ізоляція може впливати на психологічний стан особи, що змінює спосіб, яким вона розглядає альтернативні варіанти та можливості. Відсутність соціальної взаємодії та підтримки може призвести до погіршення психологічного самопочуття, зниження мотивації та самодисципліни. Це може вплинути на здатність особи зосередитися на прийнятті рішень та оцінити їх наслідки.

Соціальна ізоляція є значущим соціальним фактором, який може впливати на процес прийняття рішень щодо повернення до України під час війни. Вона може обмежувати доступ до інформації, знижувати рівень соціальної підтримки та взаємодії з іншими людьми, погіршувати психологічний стан та впливати на мотивацію. Урахування цього фактора є важливим при розумінні процесу прийняття рішень у таких складних ситуаціях, що пов'язані з воєнним конфліктом.

Соціальне сприйняття має важливе значення в процесі прийняття рішень, особливо в контексті складних ситуацій, таких як війна і повернення до країни під час конфлікту. Люди формують свої рішення, опираючись на соціальні фактори, які включають у себе норми, цінності, стереотипи та сприйняття оточуючого соціального середовища. Цей текст розглядає соціально-психологічні особливості, що впливають на рішення щодо повернення до України під час війни.

Перше, що слід враховувати, це вплив норм та цінностей на соціальне сприйняття та рішення. Україна, як багатонаціональна країна, має різноманітні культурні групи зі своїми унікальними цінностями та нормами. Одні групи можуть ставити високу цінність на патріотизм та обов'язок повернутися, незважаючи на ризики. Інші групи можуть більше акцентувати увагу на безпеці

та залишенні в безпечному місці. Ці культурні норми можуть вплинути на сприйняття індивідом ситуації і, відповідно, на його рішення щодо повернення.

Крім того, стереотипи та уявлення про конфлікт та його наслідки можуть впливати на рішення щодо повернення. Індивіди можуть мати певні уявлення про ризики, що пов'язані з поверненням, основані на медіа, особистих досвідів або історичних подіях. Наприклад, ті, хто має негативний стереотип про повернення в умовах війни, можуть бути менш схильні прийняти рішення про повернення. Зворотна ситуація також може мати місце, коли позитивне сприйняття повернення може посилити бажання повернутися незважаючи на можливі ризики.

Крім індивідуальних уявлень, соціальне сприйняття може бути вплинуте також оточуючим соціальним середовищем, таким як родина, друзі та спільнота. Вплив соціальних груп може мати як позитивний, так і негативний ефект на рішення про повернення. Родина та друзі можуть висловлювати свою підтримку, що може збільшити бажання повернутися. З іншого боку, вони також можуть виражати свої страхи та обурення, що може призвести до вагань та незабезпеченості щодо рішення про повернення.

Окрім внутрішніх соціально-психологічних факторів, зовнішні обставини та контекст також мають значення у прийнятті рішень. Війна може впливати на економічну та соціальну ситуацію в країні, що може стати вагомим фактором у прийнятті рішення про повернення. Наприклад, економічні перспективи та можливості працевлаштування можуть вплинути на рішення, особливо у випадку, коли війна мала негативний вплив на економіку та інфраструктуру країни.

Соціальна інформація є одним з важливих соціальних факторів, що впливає на процес прийняття рішень. Люди завжди взаємодіють з оточуючим середовищем, спілкуються з іншими людьми, сприймають інформацію з різних джерел, і ця соціальна інформація впливає на їх уявлення, переконання та рішення.

Одним з актуальних контекстів, в якому соціальна інформація відіграє суттєву роль у процесі прийняття рішень, є ситуація повернення до України під час війни. Ця проблематика стає досить складною і вимагає від людей зробити важливі життєві рішення. Враховуючи специфіку досліджуваної теми, ми зосередимося на соціально-психологічних особливостях процесу прийняття рішень щодо повернення до України під час війни.

Перш за все, соціальна інформація впливає на формування уявлень і переконань людей. Інформація, яку вони отримують про стан справ в Україні, про ризики та можливості повернення, формує їх уявлення про ту країну. Наприклад, позитивна соціальна інформація про покращення умов життя, стабілізацію політичної ситуації та допомогу у переосвіті може підтримати рішення про повернення. З іншого боку, негативна соціальна інформація про конфлікт, економічну нестабільність та небезпеку може змусити людей зволікати зі своїм рішенням або відмовитися від повернення зовсім.

Крім того, соціальна інформація може впливати на сприйняття ризиків і можливостей повернення до України. Люди отримують інформацію про можливі наслідки повернення, такі як безпека, здоров'я, матеріальні умови, можливості працевлаштування та інші. Ця соціальна інформація впливає на сприйняття ризиків і визначає ступінь комфортності та впевненості у рішенні повернутися до України. Наприклад, якщо люди отримують інформацію про існуючі можливості підтримки та реабілітації, вони можуть бути більш схильними ризикувати й повертатися.

Крім того, соціальна інформація може впливати на формування ставлення людей до інших людей, які розглядають повернення до України. Відношення оточуючих людей, зокрема сім'ї, друзів, колег, може мати велике значення для прийняття рішення. Якщо оточення підтримує і позитивно ставиться до ідеї повернення, то це може стимулювати людину до здійснення кроку. Зворотна ситуація, коли оточення негативно налаштоване або висловлює сумніви, може ускладнити процес прийняття рішення та викликати внутрішній конфлікт.

Варто зазначити, що соціальна інформація не є єдиним фактором, що впливає на прийняття рішень щодо повернення до України під час війни. Індивідуальні риси особистості, емоційний стан, досвід, ресурси та інші фактори також мають вагому роль. Однак, соціальна інформація відіграє значущу роль у формуванні уявлень, сприйнятті ризиків та можливостей, а також у визначенні ставлення оточуючих людей до повернення.

Отже, соціальна інформація є важливим соціальним фактором, що впливає на процес прийняття рішень щодо повернення до України під час війни. Вона формує уявлення, сприймається як джерело ризиків і можливостей, визначає ставлення оточення та отримується з різних джерел. Розуміння цього соціального фактора може бути корисним для тих, хто займається дослідженням та розвитком стратегій і підтримки для людей, що розглядають повернення до України під час війни.

Соціальні очікування є важливим соціальним фактором, який впливає на процес прийняття рішень в різних сферах життя людей. В ситуації війни і повернення до України під час конфлікту, ці соціальні очікування можуть виявитися особливо значущими і складними для особистого розвитку та добробуту людей.

Війна є періодом інтенсивних змін та невизначеності, коли люди стикаються зі складними рішеннями, пов'язаними зі своїм майбутнім та безпекою. Повернення до України в такій ситуації може вимагати від людей узяття на себе ризиків та змін життєвого курсу. Соціальні очікування формуються на основі соціальних норм, цінностей та культурних чинників, і вони можуть впливати на рішення людей про повернення до України в контексті війни.

Одним з аспектів соціальних очікувань є роль суспільства у формуванні думок та уявлень про перспективи повернення. Соціальні медіа, міжособисті взаємини, культурні норми та стереотипи можуть впливати на сприйняття індивідами можливостей повернення до України. Наприклад, суспільство може ставити акцент на патріотичність та національну обов'язковість повернення, що

спонукає людей до прийняття рішення про повернення, незважаючи на ризики й незручності. З іншого боку, соціальні очікування можуть створювати певну невизначеність і сумніви у людей, які вагаються повернутися в Україну через небезпеку та невизначені умови війни.

Також важливим фактором є соціальний контекст, в якому формуються соціальні очікування. Взаємодія з різними соціальними групами може вплинути на розуміння та сприйняття можливостей повернення до України. Наприклад, думка родини, друзів, колег або представників влади може бути вагомою при прийнятті рішення про повернення. Вплив соціального контексту може бути як підтримуючим, так і обмежуючим фактором в прийнятті рішень.

Крім того, індивідуальні особливості людини, такі як стійкість до стресу, рівень самооцінки, потреба у стабільності та автономії, також можуть впливати на сприйняття соціальних очікувань та прийняття рішень. Наприклад, люди з високим рівнем самооцінки та потребою у стабільності можуть відчувати більший тиск соціальних очікувань та бути схильнішими прийняти рішення про повернення до України незважаючи на складнощі, що пов'язані з війною.

Розуміння соціальних очікувань у контексті повернення до України відкриває можливості для подальших досліджень та розвитку практичних стратегій. Дослідження в цій області можуть сприяти розумінню різних факторів, що впливають на процес прийняття рішень та допомагати індивідам у формуванні більш обґрунтованих та задовольюючих рішень.

Отже, соціальні очікування є важливим соціальним фактором, який впливає на процес прийняття рішень щодо повернення до України під час війни. Соціальні медіа, суспільство, соціальний контекст та індивідуальні особливості грають роль у формуванні соціальних очікувань та впливають на сприйняття можливостей повернення. Розуміння цього фактора може мати практичне значення для розвитку стратегій підтримки та допомоги людям, які зіткнулися з вибором повернення до України під час війни.

Соціальні норми впливають на прийняття рішень, особливо в ситуаціях, пов'язаних з війною та поверненням до рідної країни. Ці норми виступають як

важливий соціальний фактор, що визначає поведінку і рішення людей у складних ситуаціях. Вивчення соціально-психологічних особливостей прийняття рішень стосовно повернення до України під час війни виявляється важливим для розуміння мотивації і факторів, що впливають на індивідуальні та колективні вирішення.

У контексті війни, коли люди вимушені залишати свої рідні землі та шукати безпеку та захист, важливим елементом прийняття рішень стає соціальна підтримка. Соціальні норми визначають, які вчинки та поведінка вважаються прийнятними і відповідними в даному контексті. Наприклад, норми, що стосуються повернення до рідного краю, можуть включати ідеї про національну гідність, патріотизм та відданість своїй країні.

Соціальні норми також можуть бути пов'язані зі сприйняттям соціальної відповідальності. Люди можуть відчувати моральну обов'язковість повернутися та допомогти своїй країні в складний період. Це впливає на їх рішення про повернення до України під час війни, незважаючи на потенційні ризики та небезпеки, пов'язані з конфліктом.

Крім того, соціальні норми можуть бути формовані на основі групової приналежності та ідентифікації. Групова приналежність може впливати на індивідуальні рішення стосовно повернення до України. Якщо індивід відчуває сильну зв'язаність з українським народом, це може стати основою для прийняття рішення про повернення та активну участь у справі захисту своєї країни.

Поняття справедливості також має вагомий роль у прийнятті рішень стосовно повернення до України. Соціальні норми визначають, що розглядається як справедливе та несправедливе, і це може вплинути на індивідуальні рішення про повернення до країни під час війни.

Окрім соціальних норм, прийняття рішень стосовно повернення до України під час війни також залежить від індивідуальних факторів, таких як особисті цінності, страхи, мотивація, психологічний стан та інші аспекти особистості.

Одним з ключових аспектів у цьому процесі є урахування соціальних норм. Загалом, соціальні норми відіграють суттєву роль у процесі прийняття рішень стосовно повернення до України під час війни. Вони формуються на основі моральних цінностей, групової ідентичності та соціальної відповідальності. Розуміння цих соціально-психологічних особливостей є важливим для розробки ефективних стратегій та програм, спрямованих на підтримку індивідів, які знаходяться у важкому виборі повернення до України в умовах війни.

Висновки до першого розділу

Психологічні механізми прийняття рішень впливають на процес повернення до України під час війни. Основні теорії та концепції прийняття рішень надають нам розуміння процесу прийняття рішень і допомагають виявити різні стилі прийняття рішень, які можуть мати значення у військовому контексті. Це раціональні, інтуїтивні, залежні та унікальні стилі. Врахування цих стилів може допомогти краще зрозуміти, як особи реагують та приймають рішення щодо повернення до України під час воєнного конфлікту.

Емоційний стан має великий вплив на прийняття рішень. Тривога, сором та провина можуть перешкоджати процесу розгляду альтернативних варіантів та впливати на рішення щодо повернення до України. Розуміння цього впливу може допомогти психологам та соціальним працівникам розробляти інтервенції та програми підтримки, спрямовані на зменшення емоційного стресу та покращення процесу прийняття рішень.

Соціальні фактори відіграють важливу роль у прийнятті рішень щодо повернення до України під час війни. Соціальна ізоляція може обмежувати доступ до необхідної інформації та підтримки, що може впливати на процес прийняття рішень. Розуміння цього впливу може сприяти розробці соціальних програм, які забезпечують доступ до ресурсів та підтримки для осіб, які розглядають можливість повернення до України під час військового конфлікту.

Врахування соціально-психологічних особливостей прийняття рішень під час війни має важливе значення для розробки ефективних стратегій та програм підтримки. На основі отриманих в цьому розділі знань, можна розробити спеціалізовані психологічні та соціальні інтервенції, спрямовані на підтримку та полегшення процесу прийняття рішень для осіб, які розглядають можливість повернення до України під час воєнного конфлікту.

Отже, проведений теоретичний аналіз дослідження цих аспектів може допомогти зрозуміти особливості прийняття рішень у подібних ситуаціях та спрямувати розробку підтримувальних стратегій та програм для осіб, які стикаються з цими викликами.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНА ЧАСТИНА ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА СТИЛІВ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ, РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ, СОРОМУ, ПРОВИНИ ТА САМОТНОСТІ

2.1. Обґрунтування методичного забезпечення емпіричного дослідження

Мета нашого дослідження полягає у вивченні та аналізі соціально-психологічних особливостей прийняття рішення про повернення до України під час війни.

Відповідно до мети дослідження були сформульовані наступні завдання:

- Організувати емпіричне дослідження психологічних чинників прийняття рішення про повернення до України під час війни та впливу на них емоцій, тривожності, почуттів сорому, провини та соціальних факторів;
- Провести дослідження та зробити всі необхідні розрахунки;
- Проаналізувати отримані результати емпіричного дослідження.

Процедура проведення дослідження включала наступні етапи. На першому етапі була визначена мета дослідження. На другому етапі було сформовано вибірку та проведено дослідження, використовуючи емпіричні методи «Мельбурнський опитувальник прийняття рішень», «Шкалу особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера», «Методику вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3)» та «Шкалу самотності UCLA». На третьому етапі було використано методи обробки даних, за допомогою яких було отримано кількісний і якісний аналіз даних. І, нарешті, на четвертому етапі було використано інтерпретаційні методи, за допомогою яких було сформовані висновки на основі зібраної нами інформації.

Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (МОПР, Melbourne Decision Making Questionnaire, MDMQ). Опитувальник є апробованою частиною загального опитувальника DMQ (Flinders' Decision Making Questionnaire), розробленого М. Фліндерсом. Цей опитувальник ґрунтується на теорії конфлікту Дженіса і Манна, яка визначає умови, що впливають на здатність людини подолати стресову ситуацію та прийняти рішення. У моделі МОПР людина, що приймає рішення (ЛПР), розглядається як суб'єкт, що опиняється в ситуації психологічного стресу і намагається побороти мотиваційні та емоційні «сили», які вступають у конфлікт в процесі вибору. Запропонована у МОПР модель включає п'ять основних способів подолання стресу, пов'язаного з прийняттям складних та загрозованих рішень [25]: 1) ігнорування людиною, яка приймає рішення, інформації щодо ризиків потенційних втрат, продовження обраного курсу дій; 2) некритичний вибір того рішення, яке є найбільш «вираженим» або нав'язаним іншими; 3) захисне уникнення через прокрастинацію, перекладання відповідальності та раціоналізацію сумнівних альтернатив; 4) гіперпильність (надмірна пильність) не включає інтелектуальної орієнтації для пошуку виходу з дилеми – це імпульсивне прийняття рішення з метою якнайшвидше звільнитися від ситуації; у екстремальних випадках у людини з таким стилем прийняття рішення може виникнути паніка при виборі між альтернативами; 5) пильність – уточнення цілей та завдань рішення, пошук інформації та розгляд альтернатив та їх оцінка перед вибором. Згідно з моделлю, пильність є єдиним з копінгів, який дозволяє приймати раціональні рішення.

Мельбурнський опитувальник прийняття рішень складається з 22 тверджень, кожне з яких оцінюється від 1 до 3 балів. Цей опитувальник дозволяє визначити бали особистості за чотирма характеристиками, які розглядаються як продуктивний (пильність) та непродуктивні (уникнення, прокрастинація та надмірна пильність) способи подолання стресу в ситуації прийняття рішення.

Для різних шкал опитувальника МОПР значення Омега МакДональда (коефіцієнт надійності тесту) варіює між 0,743 та 0,873 (див. табл. 2.1. «Показники надійності шкал «Мельбурнського опитувальника прийняття рішень»). Отримані значення вказують на задовільну надійність та внутрішню узгодженість.

Табл. 2.1.

Показники надійності шкал «Мельбурнського опитувальника прийняття рішень»

Шкала	Омега МакДональда
Пильність	0,743
Уникнення	0,855
Прокрастинація	0,873
Гіперпильність	0,740

Шкала особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера (State-Trait Anxiety Inventory, STAI). Ця методика розроблена для вимірювання особистісної тривожності, що є стійкою характеристикою особистості. Особистісна тривожність відображає схильність індивіда до тривоги та його тенденцію сприймати широкий спектр ситуацій як загрозові, відповідаючи на них відповідною реакцією. При високому рівні тривожності, кожна з цих ситуацій стає джерелом стресу і викликає явну тривогу. Особистісна тривожність виявляється в реакціях на стимули, які особистість сприймає як небезпечні, включаючи вплив на самооцінку та самоповагу. Високий рівень особистісної тривожності, виміряний за допомогою цієї шкали, свідчить про те, що широкий спектр повсякденних ситуацій буде викликати тривожні стресові реакції у даної особи. Дуже високий рівень особистісної тривожності корелює з емоційними розладами, невротичними розладами та психосоматичними захворюваннями. Учасникам було запропоновано оцінити, як часто вони почуваються так, як

зазначено у твердженні. Вони мали вибрати один з чотирьох варіантів відповідей: 1 бал – ніколи; 2 бали – майже ніколи; 3 бали – часто; 4 бали – майже завжди. Загальна кількість балів може варіюватися в діапазоні від 20 до 80, і її можна класифікувати наступним чином: до 30 балів – низький рівень тривожності; від 31 до 45 балів – помірний рівень тривожності; 46 балів і більше – високий рівень тривожності.

Для опитувальника «Шкала особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера» Омега МакДональда для експериментальної групи дорівнює 0,882 (див. табл. 2.2. «Показник надійності «Шкала особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера»).

Табл. 2.2.

Показник надійності «Шкала особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера»

Шкала	Омега МакДональда
Особистісна тривожність	0,882

Методика вимірювання почуттів провини та сорому (Test Of Self-Conscious Affect-3, TOSCA-3) – це інструмент для вимірювання схильності до переживання почуттів провини та сорому. Методика складається з 16 коротких життєвих сценаріїв-ситуацій, що передбачають появу у людини почуттів провини, сорому та інших моральних емоцій. Кожна ситуація супроводжується переліком можливих емоційних, когнітивних та поведінкових реакцій на неї. Сильними сторонами методики TOSCA-3 як опитувальника, який базується на сценаріях, є такі особливості: а) оцінка афективного стану вбудована у відповідний контекст; б) від респондента не потрібне розрізнення абстрактних понять провини та сорому; в) такий підхід менше провокує виникнення захисних реакцій.

Опитувальник TOSCA-3 складається з опису 15 сценаріїв, в яких викладені особисті переживання провини, сорому та гордості, після опису

кожного сценарія опитуваному пропонуються відповіді, що відображають різні афективні тенденції. Респонденти оцінюють кожен відповідь за 5-бальною шкалою, вказуючи, наскільки ймовірно, що вони відреагували би так, як у ній описано чином (1 – ніколи не стала б так робити, це абсолютно не характерно для мене; 5 – я завжди так роблю, це дуже характерно для мене). Підсумкові бали демонструють індекси по шкалам схильності до почуття провини, схильності до сорому, екстерналізації (звинувачення інших осіб), відстороненості/байдужості, альфа-гордості (тобто гордості за себе, зарозумілості) та бета-гордості (тобто гордості за поведінку, виникає після певного досягнення).

Для різних шкал опитувальника «TOSCA-3» Омега МакДональда для нашої вибірки дорівнює від 0,707 до 0,787 (див. табл. 2.3. «Показники надійності шкал «Методики вимірювання почуттів провини та сорому TOSCA-3»). Отримані значення по двом групам вказують на задовільну надійність та внутрішню узгодженість методики.

Табл. 2.3.

Показники надійності шкал «Методики вимірювання почуттів провини та сорому TOSCA-3»

Шкала	Омега МакДональда
Провина	0,707
Сором	0,787
Екстерналізація	0,708
Відстороненість	0,728
Альфа-гордість	0,757
Бета-гордість	0,786

Шкалу самотності UCLA (UCLA Loneliness scale), створену Д. Расселом та М. Фергюсоном було використано для виявлення рівня суб'єктивної

соціально-психологічної самотності опитуваних. Рассел не раз модифікував свою шкалу, враховуючи результати не тільки власних досліджень самотності, а й дані інших авторів. Остаточний варіант був запропонований у 1980 році. Ця шкала складається з 20 пунктів, що оцінюються випробуванням за чотири параметрами: «ніколи», «рідко», «іноді», «часто». Десять пунктів шкали сформульовані в позитивному контексті та десять – у негативному. Загальний бал шкали складається із суми всіх двадцяти пунктів. Високий рівень самотності показують від 60 до 80 балів, від 40 до 60 балів – середній рівень самотності, від 20 до 40 балів – низький рівень самотності. Рассел зазначає, що адекватність його шкали багаторазово була підтверджена на різних вибірках.

Отримане значення Омега МакДональда вказують на високу надійність та внутрішню узгодженість питань опитувальника (див. табл. 2.4. «Показник надійності «Шкали самотності UCLA»).

Табл. 2.4.

Показник надійності «Шкали самотності UCLA»

Шкала	Омега МакДональда
Суб'єктивна самотність	0,915

2.2. Етапи організації та вибірка емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження було проведене в онлайн-форматі у вигляді тестування за чотири обраними методиками, а також анамнестичного опитувальника. Опитування проведено в електронному вигляді в форматі заповнення відповідної гугл-форми. Учасники були попереджені про анонімність та конфіденційність результатів. Опитування проводилось продовж грудня 2022 року серед осіб, які виїхали з території України після 24 лютого 2022 року (початок повномасштабного вторгнення РФ) до країн Європи. Загалом в опитуванні взяли участь 79 осіб (71 жінка і 8 чоловіків). Через корінно інші ризики і юридичні наслідки повернення до України під час війни,

група чоловіків не є репрезентативною для нашого дослідження, тому цю групу ми виключили з нашого дослідження, залишивши у вибірці 71 опитувану жінку.

Вибірка була поділена на експериментальну та контрольну групи. Респонденти експериментальної групи є жінками, які на момент опитування повернулись до України (30 осіб, 42% опитаних). Респонденти контрольної групи на момент опитування лишались за кордоном (41 особа, 58% від опитаних). Продемонструємо розподіл цих груп на діаграмі (Рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Розподіл респондентів за критерієм повернення до України

За віком респонденти налічують чотири вікових категорії: найбільш представлена вікова категорія від 30 до 39 років, друга за розміром вікова група від 40 до 49 років, менша на кількості група від 18 до 29 років, і найменш представлена група від 60 до 69 років (див. Рис. 2.2.).

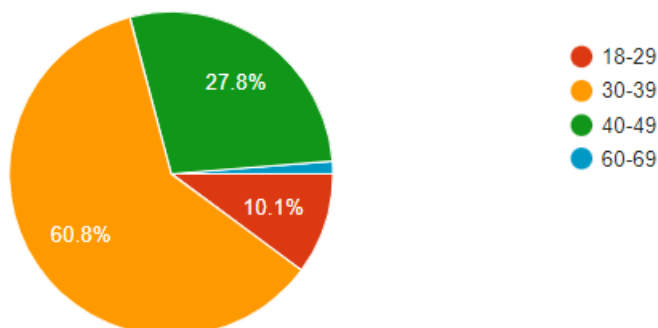

Рис. 2.2. Розподіл респондентів за віковими категоріями

Здебільшого респонденти перебувають у шлюбі (55,7%) або не мають постійного партнера (22,8%). Повний розподіл респондентів за сімейним статусом можна побачити на діаграмі (Рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Розподіл респондентів за сімейним статусом

Із нашої вибірки 38% респондентів не мають дітей, тоді як 62% мають від одного та більше дітей. Розподіл за кількістю дітей розглянемо у вигляді діаграми (Рис. 2.4.).

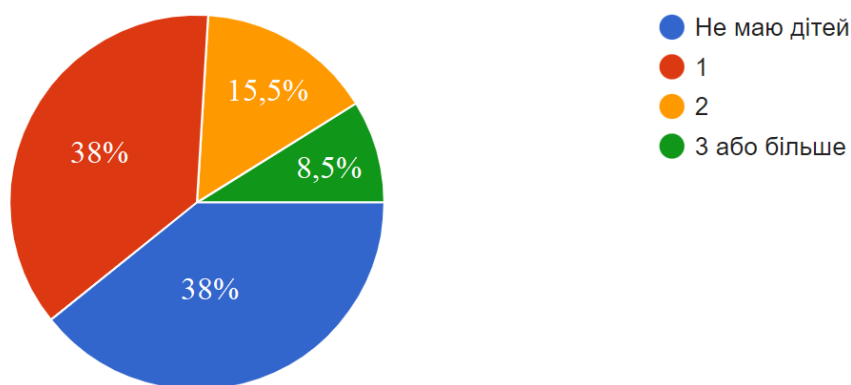

Рис. 2.4. Розподіл респондентів за кількістю дітей

Здебільшого респонденти до початку повномасштабного вторгнення проживали у великих містах (100 тис. жителів та більше), таких у нашій вибірці 91,1%. Інші 8,9% опитаних походять із невеликих міст, селищ міського типу або сіл (див. Рис. 2.5). При цьому переважна кількість респондентів походить з м. Київ (44,3%) або Дніпропетровської області (38%) (див. Рис. 2.6).

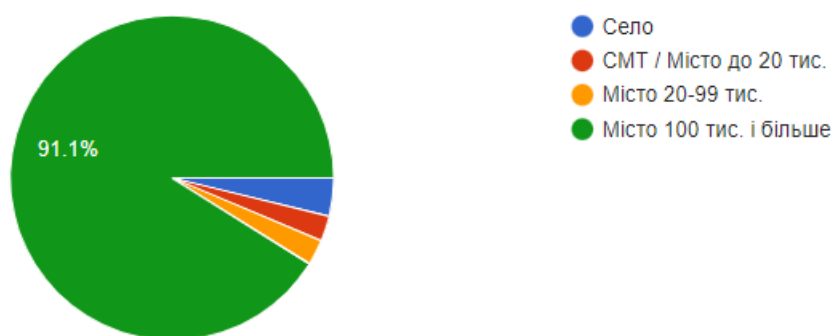

Рис. 2.5. Розподіл респондентів за розміром населеного пункту проживання в Україні

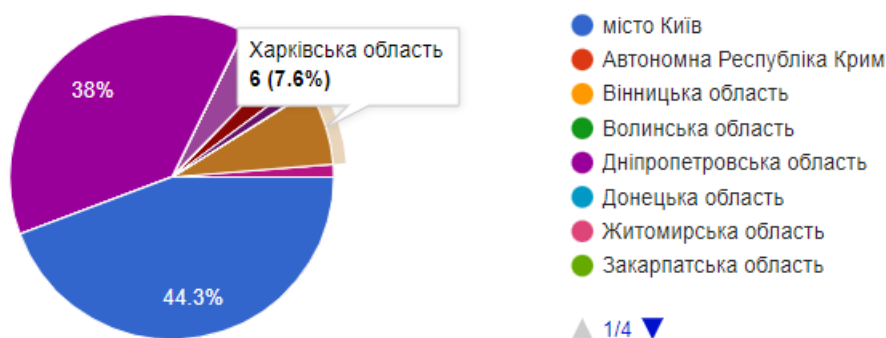

Рис. 2.6. Розподіл респондентів за областями проживання в Україні

Абсолютна більшість опитаних (89,9%) не були учасниками чи свідками бойових дій, але 10,1% були учасником чи свідком в якості цивільної особи.

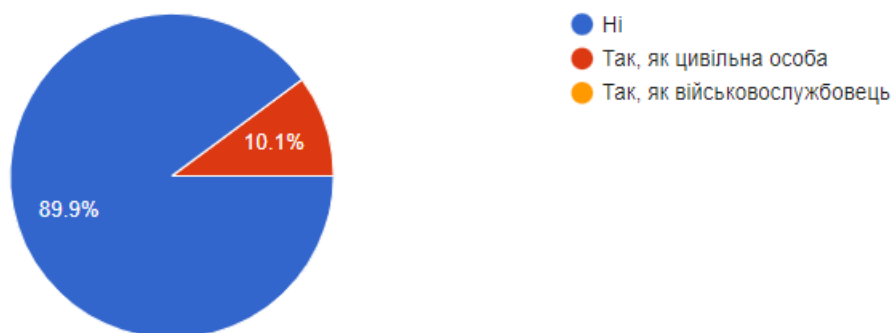

Рис. 2.7. Розподіл респондентів за фактором участі в бойових діях

Щодо зайнятості, 44,3% опитаних вказали, що працювали в якості спеціаліста, 32,9% – як підприємці або самозайняті особи, 12,7% – були домашніми господарками або доглядали дитину, а 7,6% – не працювали або шукали роботу (див. Рис. 2.8).

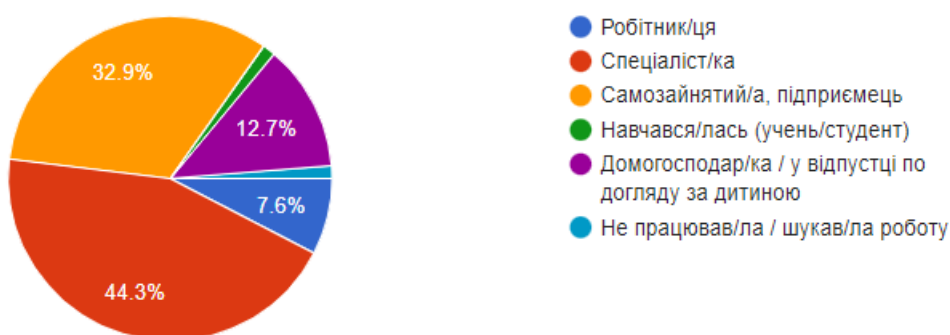

Рис. 2.8. Розподіл респондентів за типом зайнятості

Абсолютно всі опитані оцінили свої житлові умови за кордоном як задовільні (29,1%) або кращі: більше половини вважають, що ці умови були комфортні (53,2%), а ще одна група опитуваних оцінила їх як дуже добрі (17,7%) (див. Рис. 2.9).

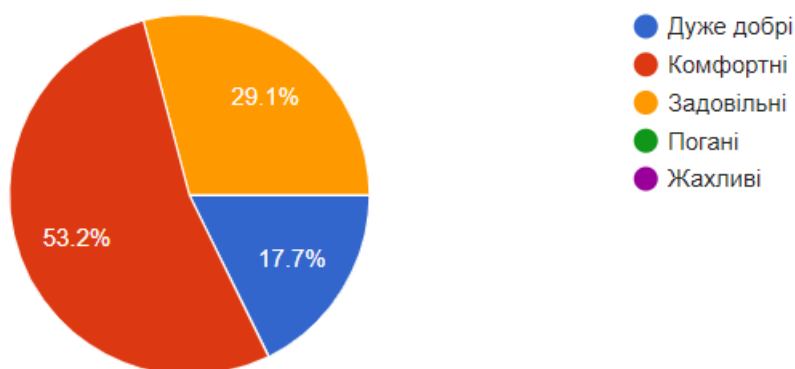

Рис. 2.9. Розподіл респондентів за їхньою оцінкою житлових умов за кордоном

Здебільшого респонденти відмічають про те, що їх оточення за кордоном їх підтримує – 63,3% сповістили про значну або достатню кількість підтримки, 21,5% – про деяку підтримку, а 7,6% – про дуже малу підтримку або її відсутність (див. Рис. 2.10).

Рис. 2.10. Розподіл респондентів за їхньою оцінкою отриманої підтримки від оточення за кордоном

Висновки до другого розділу

При дослідженні соціально-психологічних особливостей прийняття рішення щодо повернення до України під час війни ми виокремили важливі складники, які можуть впливати на прийняття рішення про повернення та дослідили їхній вплив.

Здійснивши методологічне обґрунтування дослідження, було проаналізовано та визначено методики для дослідження прийняття рішення про повернення до України під час війни та стилів прийняття рішень, рівня тривожності, сорому, провини та самотності, а саме – «Мельбурнський опитувальник прийняття рішень», «Шкалу особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера», «Методику вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3)» та «Шкалу самотності UCLA». Було організовано та проведено дослідження в онлайн-форматі, за результатом якого було отримано дані для контрольної та експериментальної груп. Проведений аналіз показав задовільну надійність та узгодженість питань вищеописаних методик.

Отже, використані методики забезпечують надійне та валідне визначення стилів прийняття рішень опитуваних, оцінку особистісної тривожності, сорому, провини та суб'єктивної самотності, що є важливими факторами в дослідженні.

Окрім підбору психодіагностичного інструментарію, була сформована вибірка дослідження, яка складалась з 71 жінок, з них 41 особа складає контрольну вибірку, а 30 – експериментальну.

РОЗДІЛ III.

ОПИС ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТИЛІВ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ, РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ, СОРОМУ, ПРОВИНИ ТА САМОТНОСТІ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

3.1. Результати емпіричного дослідження, їх аналіз та обговорення

В даному підрозділі проведено аналіз впливу стилів прийняття рішень, рівня тривожності, сорому, провини та самотності на прийняття рішення про повернення до України під час війни на вибірці респондентів, які виїхали за межі нашої країни з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року. Для вирішення поставлених завдань використовувались наступні статистичні методи: описові статистики, порівняльний аналіз, кореляційний аналіз та регресійний аналіз.

Описова статистика – це вид статистики, що вивчає методи обробки емпіричних даних, робить їх структурування, візуалізацію у вигляді графіків та таблиць, а також кількісний опис за допомогою основних статистичних показників.

Кореляційний аналіз – це метод дослідження, який допомагає визначити, які ознаки взаємно залежними у нашій сукупності, не визначаючи причинно-наслідкові зв'язки між ними. Вказує, чи є зв'язок між величинами істотним.

Регресійний аналіз – метод дослідження у математичній статистиці, який допомагає дослідити залежність однієї величини від іншої. Регресійний аналіз займається пошуком моделі зв'язку між ознаками.

3.1.1 Дескриптивна статистика та порівняльний аналіз результатів дослідження

Розглянемо особливості розподілу за шкалами для коректного підбору методів статистичного розподілу. Описові статистики за кожною зі

шкал обраних методик представлені в таблиці 3.1. Встановлено середні, медіанні, значення, стандартні відхилення, а також мінімальні й максимальні значення для кожної зі шкал обраних методик окремо для контрольної та експериментальної груп нашої вибірки.

Табл. 3.1

Описові статистики за шкалами обраних методик для контрольної та експериментальної груп

Шкали	За кордоном/ повернулись	Середнє	Медіана	Стандартне відхилення	Мінімум	Максимум
Пильність	За кордоном	15,30	16	2,04	10	18
	Повернулись	15	15,50	2,10	10	18
Уникнення	За кордоном	9,73	9	3,11	6	18
	Повернулись	10,10	10	2,64	6	18
Прокрастинація	За кордоном	9,54	10	2,63	5	15
	Повернулись	8,97	9	3,21	5	15
Гіперпильність	За кордоном	8,85	9	2,38	5	13
	Повернулись	8,43	9	2,13	5	12
Особистісна тривожність	За кордоном	51,80	54	9,80	30	69
	Повернулись	46,80	46	10,40	29	70
Провина	За кордоном	54,90	55	5,99	41	67
	Повернулись	53,10	53	6,57	39	66
Сором	За кордоном	35,90	36	9,63	17	53
	Повернулись	35,50	35	9,56	22	67
Екстерналізація	За кордоном	35,30	35	7,88	20	50
	Повернулись	35,20	34,50	6,81	23	50
Відстороненість	За кордоном	27,2	29	5,88	17	42
	Повернулись	27,6	27,50	7,37	12	27
Альфа-гордість	За кордоном	19	20	3,74	9	25
	Повернулись	19,10	19,50	3,37	11	25
Бета-гордість	За кордоном	19,30	19	3,80	10	25
	Повернулись	19,50	20	3,20	12	25
Суб'єктивна самотність	За кордоном	49,6	51	9,81	32	70
	Повернулись	43,7	42	9,73	29	61

При перевірці розподілів на нормальність було встановлено, що трохи більше половини шкал (7 з 12) мають нормальний розподіл. Ненормально розподіленими є всі шкали МОПР (Пильність, Уникнення, Прокрастинація,

Гіперпильність) та шкала Бета-гордість Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3) (див. Табл. 3.2).

Табл. 3.2

Перевірка розподілу на нормальність за шкалами обраних методик

Шкали	Критерій Шапіро-Вілکا W	p-рівень Шапіро-Вілка	Розподіл
Пильність	0,950	0,006	не нормальний
Уникнення	0,936	0,001	не нормальний
Прокрастинація	0,955	0,013	не нормальний
Гіперпильність	0,950	0,006	не нормальний
Особистісна тривожність	0,987	0,691	нормальний
Провина	0,990	0,866	нормальний
Сором	0,975	0,168	нормальний
Екстерналізація	0,973	0,130	нормальний
Відстороненість	0,986	0,637	нормальний
Альфа-гордість	0,968	0,066	нормальний
Бета-гордість	0,954	0,011	не нормальний
Суб'єктивна самотність	0,974	0,154	нормальний

Розглянемо особливості розподілів за шкалами, аналізуючи результати тесту Шапіро-Вілка, описові статистики та візуальну оцінку графіків розподілів.

Виконавши тест Шапіро-Вілка (Табл. 3.2) для шкали «Пильність» опитувальника МОПР ми визначили, що розподіл по цій шкалі у вибірці носить характер, відмінний від нормального. Значення p тесту виявилось рівним 0,006, і оскільки це значення менше 0,05, у нас є достатньо доказів, щоб стверджувати, що даний розподіл не є нормальним.

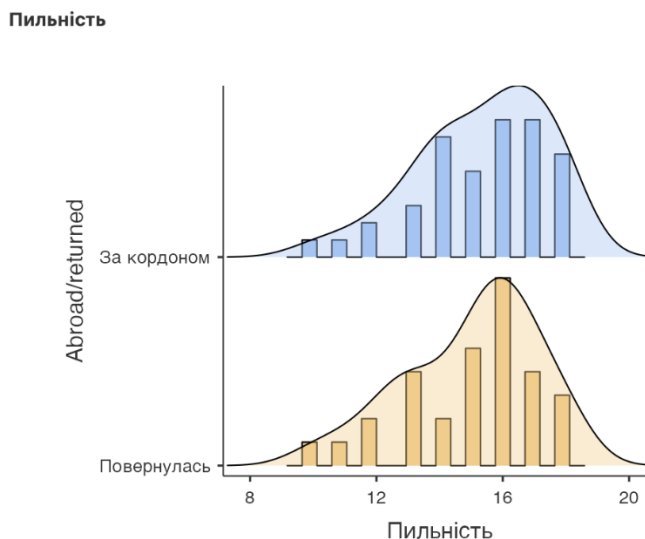

Рис. 3.1. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Пильність» опитувальника МОПР

На рисунку 3.1. ми бачимо графіки розподілів даних для контрольної та експериментальної груп для шкали «Пильність». Візуально розподіли віддалено нагадують нормальні, обидва мають досить дзвоноподібну форму, але зміщені вправо, у бік вищих показників шкали пильності. Графік експериментальної групи (тих, хто повернулись) має один виражений пік між центром і правою частиною розподілу. Цікавим є той факт, що при цьому обидві групи мають однакові мінімальні (10 балів) і максимальні (18 балів) показники (Табл. 3.1). Рівень середнього для шкали «Пильність» для контрольної групи дорівнює 15,30 балів, а для експериментальної – 15 балів. Тож можемо говорити, про високий показник балів по шкалі в обох групах.

Переходимо до аналізу шкали «Уникнення» опитувальника МОПР. Тест Шапіро-Вілка (Табл. 3.2) має значення p , яке дорівнює 0,001, і це дає нам підстави стверджувати, що розподіл по цій шкалі у вибірці носить характер, відмінний від нормального.

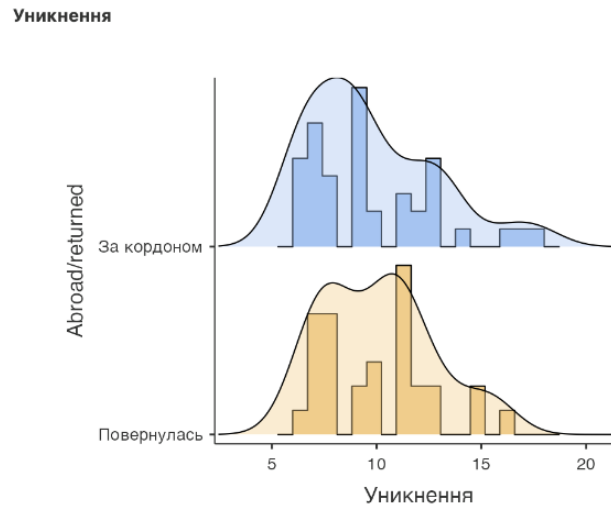

Рис. 3.2. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Уникнення» опитувальника МОПР

На рисунку 3.2. ми бачимо графік розподілу даних для контрольної та експериментальної груп для шкали «Уникнення». Ми бачимо, що обидва розподіли скошені з правої сторони і не мають типової «дзвоноподібної форми», яку пов'язують з нормальним розподілом. Таким чином, гістограма відповідає результатам тесту Шапіро-Вілка та підтверджує, що дані нашої вибірки не мають нормального розподілу. Візуально, згідно з графіком розподілу, типовий представник контрольної групи (за кордоном) знаходиться на рівні 9 балів, а типовий представник експериментальної групи (повернулись) знаходиться на рівні 12 балів. Проте рівень середнього показника для шкали «Уникнення» для контрольної групи дорівнює 9,73 балів, а для експериментальної – 10,10 балів. Бали по цій шкалі в обох групах є нижчими, ніж по шкалі «Пильність».

Тепер проаналізуємо шкалу «Прокрастинація» опитувальника МОПР. Згідно з тестом Шапіро-Вілка, ця шкала має не нормальний розподіл (показник $p=0,013$), що підтверджується візуальним оглядом графіків розподілу для контрольної та експериментальної груп (Рис. 3.3).

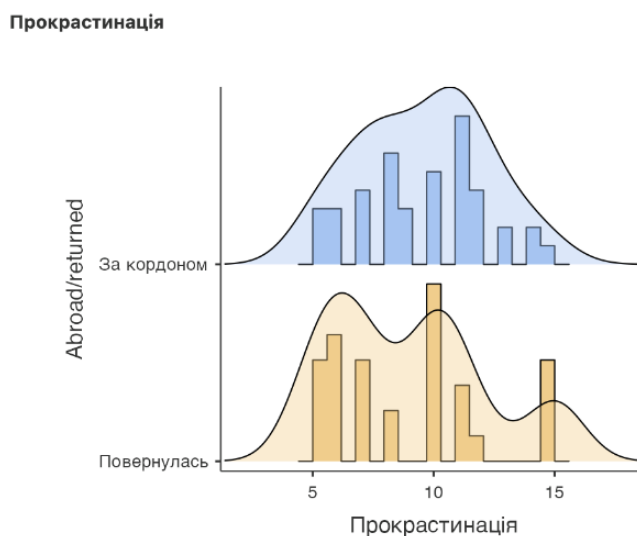

Рис. 3.3. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Прокрастинація» опитувальника МОПР

Графік розподілу контрольної групи (за кордоном) віддалено нагадує нормальний, але дані мають великий розкид, і є «розмазаними» по широкому діапазону з одним невеликим піком в районі значення 11,5. Графік експериментальної групи (повернулись) абсолютно не схожий на нормальний – він не має ніякого «середнього» значення чи типового представника групи, навколо якого кластеризувались би інші представники. Цей розподіл скоріше тримодальний – існують піки навколо показників 6, 10 та 14,5 балів. Середні значення контрольної групи є вищими (9,54 балів) порівняно з експериментальною групою (8,97 балів).

Нарешті, розглянемо шкалу «Гіперпильність» опитувальника МОПР. Згідно з тестом Шапіро-Вілка, у нас є достатньо доказів, щоб сказати, що наш розподіл не є нормальним (показник $p=0,006$), так само як було з попередніми трьома шкалами опитувальника МОПР.

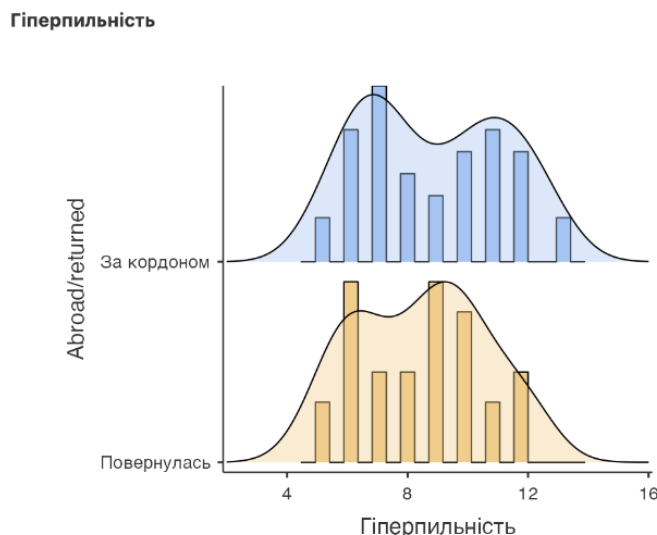

Рис. 3.4. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Гіперпильність» опитувальника МОПР

Оглядаючи графіки розподілу для контрольної та експериментальної груп (Рис. 3.4), можемо відмітити їхню схожість у наявності у кожному з них двох мод. Так, наша контрольна група має перший пік за шкалою «Гіперпильність» у районі 6,5 балів, і другий – у районі 11 балів. Експериментальна група має перший пік у районі 6 балів, а другий – у районі 9 балів. За середніми показниками обидві групи дуже схожі між собою – середній бал становить 8,85 для контрольної групи та 8,43 для експериментальної.

Поглянемо на дані шкали «Особистісна тривожність» опитувальника STAI. Значення p тесту Шапіро-Вілка виявляється рівним 0,691 (Табл. 3.2). Оскільки це значення не менше 0,05 ми можемо припустити, що дані вибірки відповідають нормальному розподілу.

Тривожність

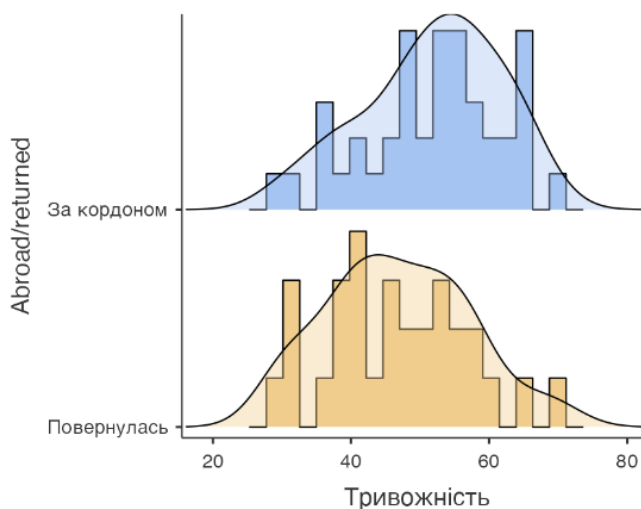

Рис. 3.5. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Особистісна тривожність» опитувальника STAI

На рисунку 3.5 ми бачимо графік розподілу даних для контрольної та експериментальної груп для шкали «Особистісна тривожність». Ми бачимо, що обидва розподіли є відносно нормальними, хоча жоден з них не має ідеальної дзвоноподібної форми. Для контрольної групи ми можемо виділити три пікових значення – у районах 47, 50 та 67 балів. Загалом графік завалений у бік високих значень. Водночас графік розподілу для експериментальної групи має яскраво виражений пік біля значення 42 балів, і саме його можна назвати модою для цієї групи. При цьому графік скоріше завалений у бік низьких значень. У таблиці описових статистик ми також бачимо, що середні дані по шкалі «Провина» для двох груп суттєво відрізняються: 51,8 балів для контрольної групи і 46,8 для експериментальної. В подальших видах аналізу ми розглянемо цю різницю більш детально.

Перейдемо до аналізу даних шкали «Провина» методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3). Згідно з тестом Шапіро-Віллка, значення p якого дорівнює 0,866, у нас є достатньо доказів, щоб сказати, що наш розподіл є нормальним. Тепер поглянемо на графіки розподілів для наших груп (Рис. 3.6).

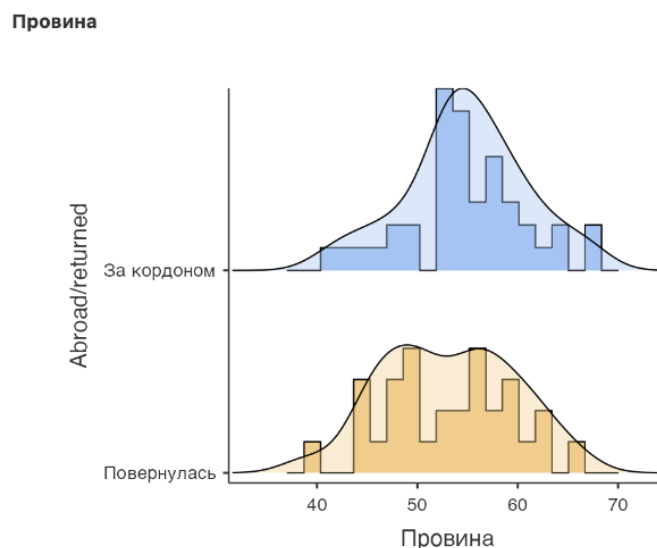

Рис. 3.6. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Провина» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3)

Графік розподілу даних контрольної групи для шкали «Провина» дійсно наближений до нормального: ми бачимо, що розподіл має досить дзвіноподібну форму з одним піком у центрі розподілу (біля значення 54), що типово для даних із нормальним розподілом. В цей час графік розподілу даних експериментальної групи має сплющену вершину, без очевидних пікових значень. Можна охарактеризувати цей розподіл як двомодальний, із першим типовим представником у районі 49 балів, і другим – у районі 56 балів. При цьому середній бал по шкалі «Провина» для контрольної групи є вищим, і становить 54,90, в той час як для експериментальної групи середній бал є 53,10 (див. Табл. 3.1).

Тепер проаналізуємо дані шкали «Сором» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3). Згідно з тестом Шапіро-Вілка ($p=0,168$), ми можемо припустити, що дані вибірки відповідають нормальному розподілу.

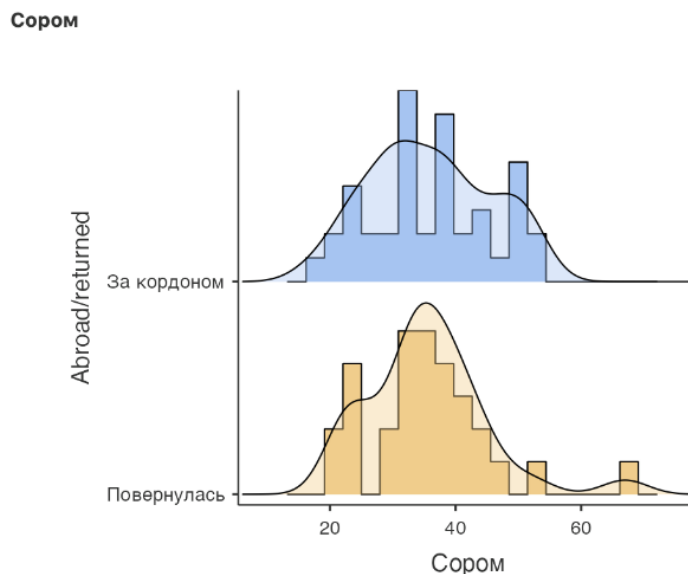

Рис. 3.7. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Сором» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3)

Візуально (див. Рис. 3.7.) графіки розподілу даних контрольної та експериментальної групи для шкали «Сором» нагадують нормальні: обидва вони мають певне центральне максимальне значення досліджуваного параметра, а частота зустрічі інших значень тим менше, чим далі це значення від центрального. При цьому на графіку експериментальної групи ми бачимо окремо розташований екстремально високий показник, біля 70 балів.

Поглянемо на дані шкали «Екстерналізація» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3). Значення p тесту Шапіро-Вілка виявляється рівним 0,130 (Табл. 3.2). Так як це значення не менше 0,05 ми можемо припустити, що дані вибірки відповідають нормальному розподілу.

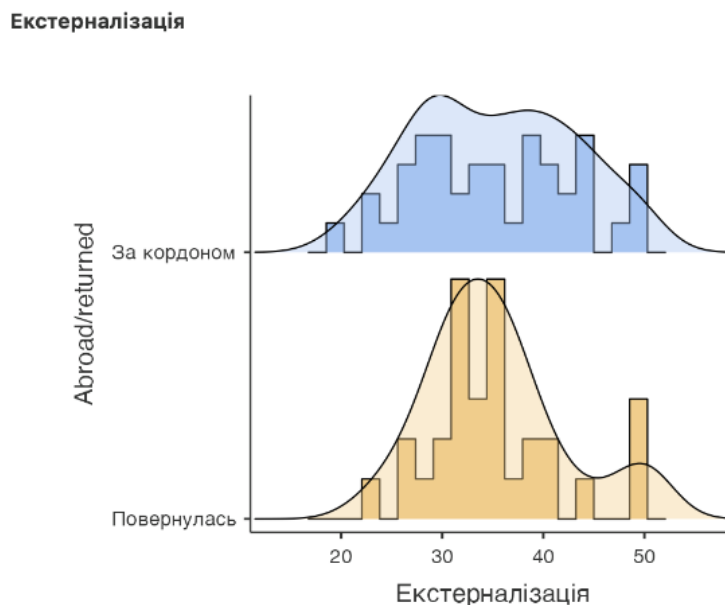

Рис. 3.8. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Екстерналізація» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3)

Візуально графік розподілу даних контрольної групи (Рис. 3.8.) нагадує нормальний розподіл без представленої вершини. Так, у графіку немає чітко виражених пікових значень, а найбільше представників скупчено між показниками 27 та 47 балів. Водночас графік для шкали «Екстерналізація» експериментальної групи демонструє нам яскраво виражену вершину у показниках 32-35 балів. Привертає також увагу окремий пік біля показника 49 балів на цьому графіку.

Розглянемо дані наступної шкали Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3) – це «Відстороненість». Розподілення по цій шкалі є нормальним, про що свідчить показник $p=0,637$ тесту Шапіро-Вілка. Тепер поглянемо на графіки розподілу (Рис. 3.9).

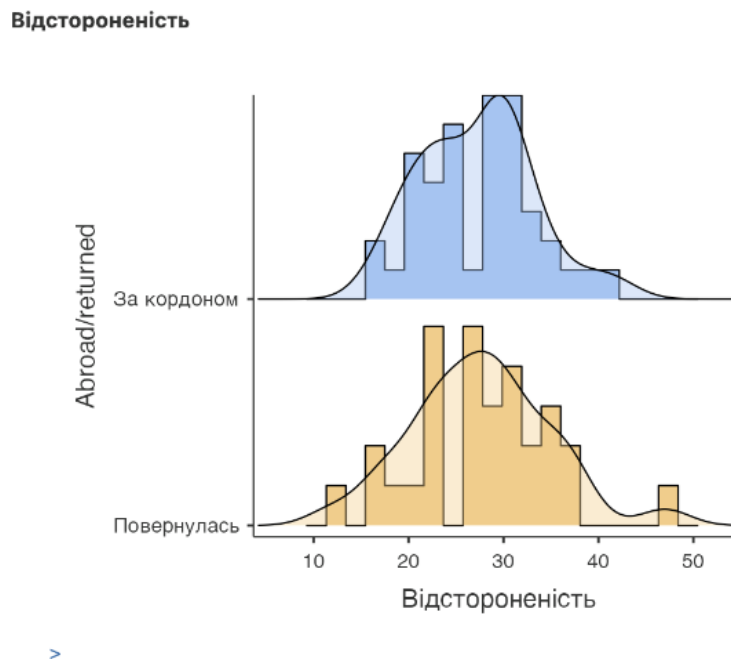

Рис. 3.9. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Відстороненість» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3)

Графіки як контрольної, так і експериментальної груп для шкали «Відстороненість» дійсно нагадують нормальні розподілення, але зі своїми особливостями. Так, на графіку контрольної групи ми бачимо, що вершина розподілу знаходиться біля показника 28-32 бали, але з правої сторони від цієї вершини графік різко скошений вниз. Водночас зліва від вершини ми бачимо значне скупчення представників групи. Графік розподілення експериментальної групи за шкалою «Відстороненість» має подвійну вершину розподілу – на 25 та 27 балах.

Наступна шкала для нашого аналізу – це «Альфа-гордість» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3). Значення p тесту Шапіро-Вілка виявляється рівним 0,066 (Табл. 3.2). Оскільки це значення не менше 0,05 ми можемо припустити, що дані вибірки відповідають нормальному розподілу.

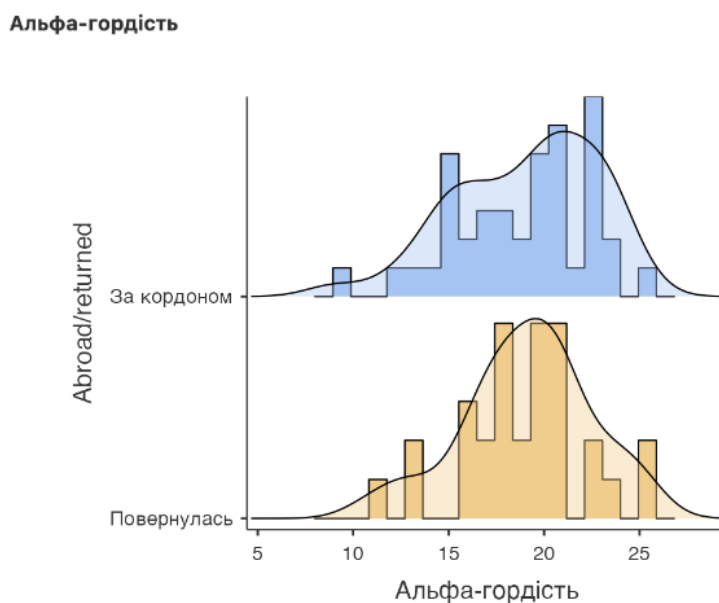

Рис. 3.10. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Альфа-гордість» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3)

Графік розподілу (рис. 3.10) для контрольної групи за шкалою «Альфа-гордість» візуально нагадує нормальний, але його вершина знаходиться у правій половині показників шкали, тобто, переважають високі значення. Для експериментальної групи графік виглядає більш наближеним до нормального розподілу, проте вершина є досить «потужною» та розподілена між показниками у 17-21 бал. Середні значення (19 для контрольної, 19,1 для експериментальної) майже дорівнюють медіанам (20 для контрольної, 19,50 для експериментальної), що, знову-таки, обґрунтовує версію про нормальність даних розподілів.

Тепер проаналізуємо шкалу «Бета-гордість» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3). Згідно з тестом Шапіро-Вілка, ця шкала має не нормальний розподіл (показник $p=0,011$), а тепер оглянемо графіки розподілу для контрольної та експериментальної груп (Рис. 3.11).

Бета-гордість

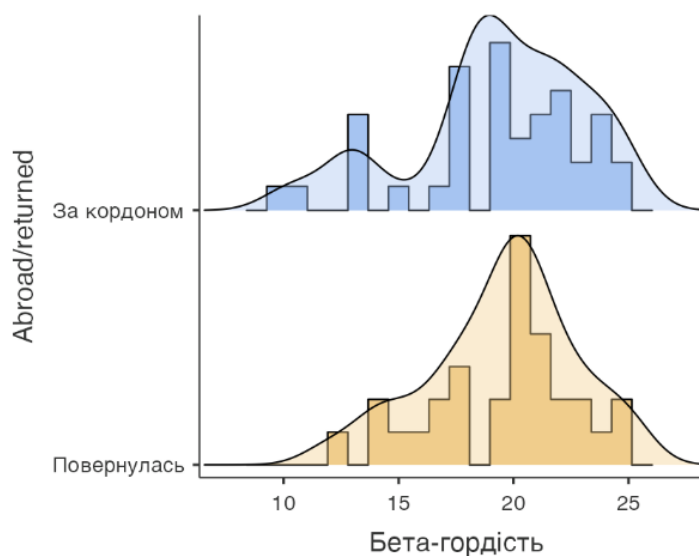

Рис. 3.11. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Бета-гордість» Методики вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3)

Графік шкали «Бета-гордість» для контрольної групи, має чітко виражену асиметричну форму. Хоча ми бачимо вершину розподілу і можемо назвати типових представників у районі 17 та 20 балів, графік має значний провал у зоні 15 балів, що робить розподіл нерівномірним. Що до графіку даних експериментальної групи, то він більш симетричний і має чітку вершину у зоні 22 балів. Візуально спостерігається невеликий скіс у бік високих показників.

Нарешті, перейдемо до аналізу даних шкали «Суб'єктивна самотність» методики UCLA. Згідно з тестом Шапіро-Вілка, значення p якого дорівнює 0,154, у нас є достатньо доказів, щоб сказати, що наш розподіл є нормальним. Тепер поглянемо на графіки розподілів для наших груп (Рис. 3.12).

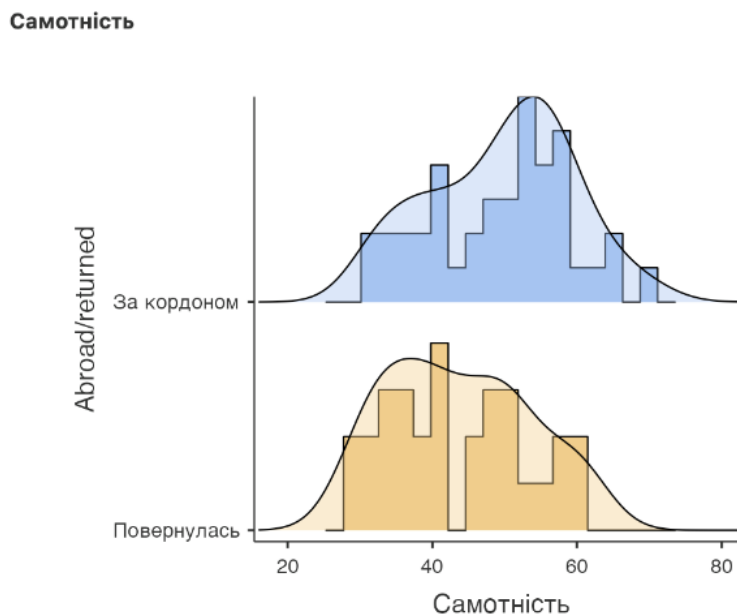

Рис. 3.12. Графік розподілу даних контрольної та експериментальної груп для шкали «Суб'єктивна самотність» методики UCLA

Графік розподілу контрольної групи (за кордоном) нагадує нормальний, перекошений у бік високих показників, найбільший пік спостерігаємо в районі 55 балів. Графік експериментальної групи (повернулись) має протилежний ухли – в сторону низьких значень самотності. Тут ми бачимо пік біля 42 балів. Дані описової статистики говорять нам про те, що середнє значення для представників контрольної групи (49,6 балів) значно перевищує середній показник для експериментальної групи (43,7 балів). В наступному етапі аналізу ми розглянемо цю різницю більш детально

Проведемо порівняльний аналіз як додатковий спосіб виявлення особливостей, що притаманні представникам кожної з двох груп (тих, хто лишився за кордоном та повернувся додому). З урахуванням особливостей наших розподілів для обчислення були використані U-критерій Мана-Уїтні та t-критерій Ст'юдента. Повна таблиця подана у додатках (див. Додаток А). Статистично значущі відмінності пристуні по двох шкалах – Шкалі особистісної тривожності (STAI) та Шкалі суб'єктивної самотності UCLA.

Наведемо результати порівняльного аналізу за Шкалою особистісної тривожності (STAI) (див. Табл.3.3).

Таблиця 3.3

Результати порівняльного аналізу контрольної та експериментальної груп (U-критерій Мана-Уїтні, t-критерій Ст'юдента), за Шкалою особистісної тривожності (STAI)

Шкала	U	t	p (U)	p (t)
Особистісна тривожність	437	2,0871	0,039	0,041

Ми бачимо, що за наведеною між респондентами експериментальної та контрольної груп присутні статистично значущі відмінності. Для їх уточнення розглянемо графіки (Рис.3.13).

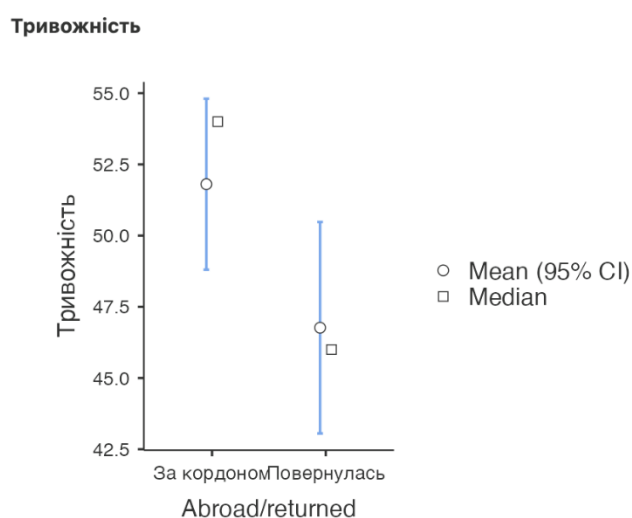

Рис. 3.13. Графік відмінностей між респондентами контрольної та експериментальної груп за Шкалою особистісної тривожності (STAI) (U-критерій Мана-Уїтні)

Ми бачимо, що діапазон відповідей групи, яка знаходиться за кордоном, тяжіє у бік високих значень, при цьому у тих, хто повернувся до України він ширший, але високі значення врівноважені й низькими. Діапазони практично не перетинаються. Це свідчить про те, що лишаються за кордоном у більшості

жінки з вираженою тривожністю високого рівня як стійкою особистісною рисою. Це твердження підтверджується, якщо ми поглянемо на графічне відображення розподілу для контрольної та експериментальної груп (див. Рис. 3.14), де червоними лініями позначені границі між низьким (20-30), помірним (30-45) та високим (45 і вище) рівнями тривожності.

Група тих, хто закордоном, переважно знаходиться у тій частині графіку розподілу, де переважають високі значення рівня тривожності, і практично не представлені у частині графіку з тривожністю низького рівня. В той самий час група жінок, які повернулись до України, має перевагу на частині графіку із помірним рівнем тривожності, і навіть частково представлена у частині з низьким рівнем тривожності. І хоча значна частина нашої експериментальної групи теж має високий рівень особистісної тривожності, ми можемо говорити про явні відмінності між групами.

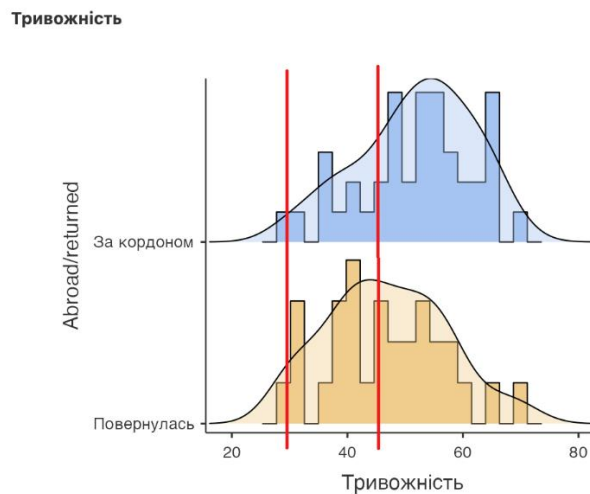

Рис. 3.14. Графік розподілу даних для шкали особистісної тривожності (STAI) із зазначенням границь низьких, помірних та високих значень

Ми можемо говорити про те, що в умовах війни рівень тривожності всього українського населення підвищений через різноманітні загрози безпеки, непередбачуваність життєвих змін, травму свідка і т.п. Це теж відображено на графіку розподілу, де у обидвох груп майже відсутні представники низького рівня тривожності, а переважна кількість представників мають рівні від помірного до високого.

Оскільки шкала заміряла рівень особистісної тривожності саме як стійкої індивідуальної характеристики, що відображає схильність суб'єкта до сприйняття ситуацій чи явищ більш небезпечними, ніж вони є насправді, то можна говорити про складову особистісної тривожності як фактор прийняття рішення про повернення чи не повернення до України під час війни. А саме, що люди з більш високою особистісною тривожністю скоріше обирають не повертатися додому під час війни.

Розглянемо наявні особливості за шкалами Шкалі суб'єктивної самотності UCLA для контрольної та експериментальної груп (Табл. 3.4.).

Таблиця 3.4

Результати порівняльного аналізу контрольної та експериментальної груп (U-критерій Мана-Уїтні, t-критерій Ст'юдента), за Шкалою суб'єктивної самотності UCLA

Шкала	U	t	p (U)	p (t)
Суб'єктивна самотність	413	2,5058	0,019	0,015

Для уточнення характеру виявлених відмінностей за шкалами розглянемо графік (Рис. 3.15).

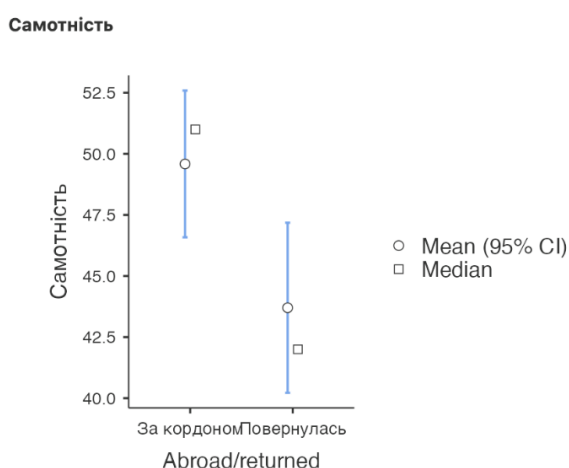

Рис. 3.15. Графік відмінностей між респондентами контрольної та експериментальної груп за Шкалою суб'єктивної самотності UCLA (U-критерій Мана-Уїтні)

Ми бачимо, що представники групи, яка знаходиться за кордоном, відчувають себе більш самотніми, ніж ті, хто повернувся до України. Для кращого розуміння відмінностей між групами за цим показником розглянемо також графік розподілу даних для двох груп (див. Рис. 3.16.), де червоними лініями позначені границі між низьким (0-40), помірним (41-60) та високим (61 і вище) рівнями самотності.

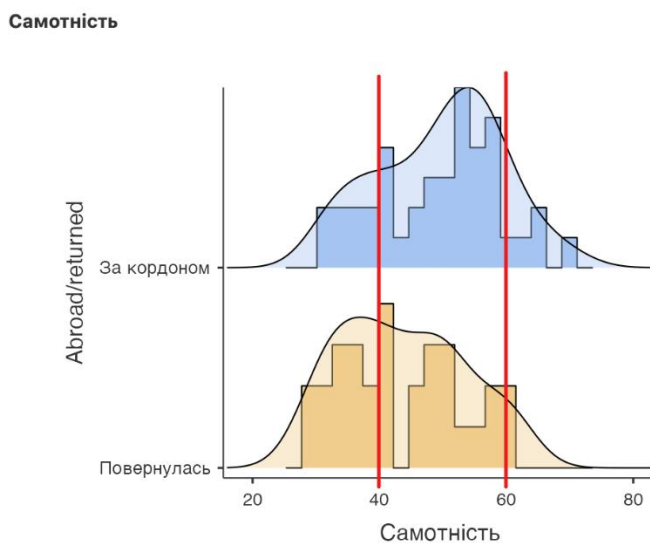

Рис. 3.16. Графік розподілу даних для шкали суб'єктивної самотності UCLA із зазначенням границь низьких, помірних та високих значень

Отже, для групи тих, хто за кордоном графік має характерний правосторонній скіс, тобто переважають високі значення, водночас для групи тих, хто повернувся до України, графік має лівосторонній скіс – переважають низькі значення рівня самотності.

Відчуття самотності є дуже властивим для біженців та вимушено переміщених осіб, що показано у численних дослідженнях [17]. Втрата дому та громади, невпевненість щодо свого майбутнього можуть сприяти почуттю самотності, ізоляції та від'єднаності. Ми можемо гворити, що перебування за кордоном для вимушених переселенців збільшує відчуття їхньої самотності.

Була встановлена статистично достовірна, сильна кореляція між рівнями особистісної тривожності та самотності (коефіцієнт Пірсона = 0,537, коефіцієнт Спірмена = 0,564, значення $p < 0,001$).

Так, люди з тривожністю можуть відчувати труднощі у формуванні та підтримці соціальних зв'язків, особливо якщо вони були вимушені виїхати за кордон, що призводить до посилення почуття самотності. І навпаки, самотність також може викликати тривожність через відсутність соціальної підтримки та почуття причетності до соціуму. Взаємозв'язок між тривожністю та самотністю описаний у ряді досліджень, які підтверджують, що підвищена тривожність може сприяти підвищенню почуття самотності, і навпаки. Діаграма розсіювання між цими шкалами представлена на Рис. 3.17 і візуально демонструє кореляційний зв'язок між змінними.

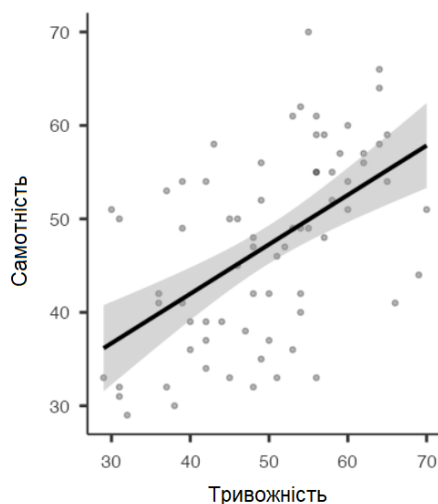

Рис. 3.17. Діаграма розсіювання між шкалами суб'єктивної самотності та особистісної тривожності

3.1.2. Кореляційний і регресійний аналіз результатів дослідження та їх інтерпретація

Для розуміння зв'язків між досліджуваними конструктами проведемо кореляційний аналіз за допомогою непараметричного коефіцієнта Спірмена. Розглянемо наявні кореляції між методиками, ігноруючи зв'язки, що виявлені між шкалами одного опитувальника (Табл. 3.5.). Повна кореляційна матриця подана у додатках (див. Додаток Б).

Оскільки ми вже визначили, що саме особистісна тривожність та суб'єктивна самотність є визначальними між групами тих, хто лишився за кордоном та тих, хто повернувся до України, розглянемо, з якими конструктами існують взаємозв'язки саме у цих метрик.

Так ми бачимо, що особистості, яким притаманна висока особистісна тривожність, мають схильність до одразу всіх трьох непродуктивним методів прийняття рішень: Уникнення, Прокрастинації та Гіперпильності. Особливо схильні люди з високою тривожністю, до уникнення відповідальності за прийняття рішень та мають тенденцію залишати прийняття рішень іншим людям а також до імпульсного прийняття рішення.

Подібні, хоча і слабші, зв'язки є між всіма непродуктивними стилями прийняття рішень та суб'єктивною самотністю.

Таблиця 3.5

**Статистично значущі зв'язки за шкалами обраних методик
(коефіцієнт Спірмена)**

Шкали	Пильність Уникнення	Прокрастинація	Гіперпильність	Тривожність	Провина	Сором	Екстерналізація	Відстороненість	Альфа-гордість	Бета-гордість	Суб'єктивна самотність
Пильність											
Уникнення											
Прокрастинація											
Гіперпильність											
Особистісна тривожність	0,288	0,456	0,432			0,430					0,564
Провина											
Сором	0,516	0,441	0,565	0,430							
Екстерналізація	0,326	0,337	0,539								
Відстороненість											
Альфа-гордість											
Бета-гордість											
Суб'єктивна самотність	0,242 (p=0,042)	0,345	0,304	0,564		0,432					

Аналіз демонструє нам, що підвищена тривожність, яка полягає у сприйнятті нейтральних або безпечних ситуацій як загрозливі, призводить до того, що людина реагує на відносно безпечні ситуації неадекватною поведінкою і це призводить до нерациональних стилів при прийнятті рішення.

Після проведення регресійного аналізу та дослідження впливу тривожності на різні показники, наш висновок про те, що тривожність впливає на формування неконструктивних стилів прийняття рішення, підтвердився. Таким чином, тривожність можна вважати предиктором для подібних стилів прийняття рішення. В таблиці 3.17. можна побачити, що коефіцієнт множинної регресії в такій моделі дорівнює 0,479, а коефіцієнт детермінації дорівнює 0,229, що говорить про те, що така модель є сильною (див. Табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Показники відповідності моделі «Прокрастинація»

Модель	R	R ²
1	0,479	0,229

Таким чином, тривожність пояснює 23% дисперсії шкали стилю прийняття рішення Прокрастинація, або стиль відкладання (див. Табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Коефіцієнти моделі «Прокрастинація»

Предиктор	Estimate	SE	t	p
Intercept	2,636	1,5011	1,76	0,084
Тривожність	0,134	0,0296	4,53	<,001

Побудувавши таку модель для показника Гіпепильність було виявлено, що рівень парного коефіцієнта кореляції для цього показника дорівнює 0,449,

(див. Табл. 3.8), що говорить про сильну модель для цього показника з предиктором Тривожності.

Таблиця 3.8

Показники відповідності моделі «Гіперпильність»

Модель	R	R ²
1	0,449	0,202

Таким чином, показник тривожності пояснює 20% дисперсії шкали стилю прийняття рішення Гіперпильність, або емоційного прийняття рішення (див. Табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Коефіцієнти моделі «Гіперпильність»

Предиктор	Estimate	SE	t	p
Intercept	3,7487	1,2055	3,11	0,003
Тривожність	0,0992	0,0238	4,17	<,001

В таблиці 3.10 розглянуто вплив тривожності на стиль прийняття рішення Уникнення. Парний коефіцієнт кореляції тоді дорівнює 0,323, а коефіцієнт детермінації дорівнює 0,105. Це говорить нам, що показником тривожності можна пояснити 10% дисперсії шкали стилю прийняття рішення Уникнення, або перекладання відповідальності на інших (див. Табл. 3.11).

Таблиця 3.10

Показники відповідності моделі «Уникнення»

Модель	R	R ²
1	0,323	0,105

Таблиця 3.11

Коефіцієнти моделі «Уникнення»

Предиктор	Estimate	SE	t	p
Intercept	5,3381	1,6304	3,27	0,002
Тривожність	0,0913	0,0321	2,84	0,006

Не дивлячись на множинні значущі зв'язки між шкалами обраних методик, які були відображені у кореляційній матриці, нам не вдалося побудувати достовірну модель лінійної регресії з багатьма шкалами.

3.2. Практичні рекомендації

Провівши емпіричне дослідження, ми виявили, що високий рівень особистісної тривожності є властивою рисою жінок, які лишаються за кордоном під час війни. Водночас, цій групі жінок властиве підвищене почуття самотності. Поняття самотності є досить складним і багатограним, де кожен випадок має розглядатися і аналізуватися індивідуально, тоді як тривожність – феномен, який підлягає ефективній корекції сучасними психологічними методами та інструментами. Крім того, оскільки показники самотності та тривожності корелюють між собою, зниженн тривожності особистості може призводити до зменшення відчуття самотності. Менш тривожні особистості схильні легше іти на соціальні контакти та швидше облаштовуються в новому середовищі, заводять друзів тощо, що дуже важливо для осіб, які вимушені були змінити країну перебування і «обнулити» свої соціальні зв'язки. Саме тому надані нижче рекомендації будуть направлені насамперед на пониження рівня особистісної тривожності.

Методом «першого вибору» при роботі з тривожними розладами вважається когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). КПТ-модель добре пояснює, як нормальна тривога переходить у розлад [25]. Загалом система тривоги людини є необхідною та важливою, щоб мобілізувати організм та адекватно

реагувати на загрози та небезпеки. Але інколи ця тривожна реакція має надмірний характер, а система тривоги не «вимикається», і продовжує підтримуватись, стаючи неадекватною до ступеня реальної загрози. КПТ пояснює це неадекватними когнітивними інтерпретаціями людини, які призводять до того, що людина сприймає певні нетральні ситуації як небезпечні, і реагує на них неадекватною поведінкою.

Метою КПТ-терапії у роботі з тривожністю є вироблення адекватного сприйняття ситуацій та реакцій на них. КПТ-модель терапії тривожних розладів виглядає наступним чином:

1. Знайомство з психологом. Побудова терапевтичного альянсу.
2. Психоедукаційна фаза, розбір механізмів підтримки тривожності.
3. Корекція неадекватних когнітивних інтерпретацій.
4. Застосування техніки поведінкових експериментів, щоб протестувати нову гіпотезу.
5. Розвиток навичок самодопомоги з метою попереджень рецидивів.

У кінцевому підсумку, зниження тривожності особистості може не тільки зменшити відчуття самотності, але і допомогти уникнути непродуктивних стилів прийняття рішень. Крім того, це покращить загальне самопочуття та підвищить рівень життєвої задоволеності людини, що є дуже важливим в воєнний час.

Висновки до третього розділу

Аналіз надійності отриманих даних показав, що більшість шкал мають високий чи задовільний рівень надійності та нормальний розподіл.

Респондентки були поділені на 2 групи за критерієм повернення до України із закордону, куди вони вимушені були виїхати після початку повномасштабного вторгнення РФ. Провівши порівняльний аналіз з використанням U-критерія Мана-Уїтні, ми виявили, що у групі тих, хто лишився за кордоном, переважають більш висока особистісна тривожність та

почуття суб'єктивної самотності. Суб'єктивна самотність є змінною величиною, що більше залежить від життєвих обставин респондента, водночас вимушені переселенці перебувають саме у таких обставинах – відірваності від сім'ї, друзів, – які можуть підвищувати це почуття. У свою чергу, особистісна тривожність вважається сталою характеристикою, притаманною людині. Отже, можна вважати саме фактор особистісної тривожності визначальним у прийнятті рішення про повернення до України під час війни.

Тривожність та самотність позитивно корелюють між собою. Так, люди з тривожністю можуть відчувати труднощі у формуванні та підтримці соціальних зв'язків, особливо якщо вони були вимушені виїхати за кордон, що призводить до посилення почуття самотності, і навпаки.

Респондентки незалежно від групи у якості домінуючого стилю прийняття рішень мають пильність, що є найбільш продуктивним стилем прийняття рішень.

Багато з показників шкал корелюють між собою. Зокрема показник тривожності прямо пов'язаний із почуттям самотності та соромом, а також такими стилями прийняття рішень як прокрастинація, уникання та гіперпильність.

Тривожність впливає на формування неконструктивних стилів прийняття рішення, що підтверджується моделями лінійної регресії. Підвищена тривожність призводить до сприйняття нейтральних або безпечних ситуацій як загрозливих, в результаті людина реагує на них неадекватною поведінкою, що у свою чергу веде до нерациональних стилів поведінки при прийнятті рішення.

Водночас самотність також позитивно корелює із соромом, прокрастинацією, униканням та гіперпильністю, але регресійними моделями це не підтверджено.

На основі отриманих даних та їх аналізу, були сформовані рекомендації для спеціалістів, які працюють з вимушеними переселенцями, що лишаються за кордоном під час війни, направлені на роботу з особистісною тривожністю цих людей.

ВИСНОВКИ

Здійснивши аналіз теоретичного матеріалу проблеми прийняття рішень, явищ тривожності, сорому, провини та самотності, а також зробивши огляд існуючих досліджень, ми з'ясували, як психологічні механізми прийняття рішень впливають на процес повернення до України під час війни. Основні теорії та концепції прийняття рішень надають нам розуміння процесу прийняття рішень і допомагають виявити різні стилі прийняття рішень, які можуть мати значення у військовому контексті. Це раціональні, інтуїтивні, залежні та унікальні стилі. Врахування цих стилів може допомогти краще зрозуміти, як особи реагують та приймають рішення щодо повернення до України під час воєнного конфлікту. Також значний вплив на прийняття рішень має емоційний стан людини, зокрема такі почуття як тривога, сором, провини та почуття самотності можуть перешкоджати процесу розгляду альтернативних варіантів та впливати на рішення щодо повернення до України. Розуміння цього впливу може допомогти психологам та соціальним працівникам розробляти інтервенції та програми підтримки, спрямовані на зменшення емоційного стресу та покращення процесу прийняття рішень.

Здійснивши методологічне обґрунтування дослідження, було проаналізовано та визначено методики для дослідження прийняття рішення про повернення до України під час війни та стилів прийняття рішень, рівня тривожності, сорому, провини та самотності, а саме – «Мельбурнський опитувальник прийняття рішень», «Шкалу особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера», «Методику вимірювання почуттів провини та сорому (TOSCA-3)» та «Шкалу самотності UCLA».

Була сформована вибірка дослідження, яка складалась з 71 жінок, з них 41 особа складає контрольну вибірку (жінки, які виїхали після початку повномасштабного вторгнення РФ за кордон і лишалися там на момент опитування), а 30 – експериментальну (жінки, які виїхали за кордон після початку повномасштабного вторгнення РФ, але на момент опитування вже

повернулись до України). Було організовано та проведено дослідження в онлайн-форматі, за результатом якого було отримано дані для контрольної та експериментальної груп. Проведений аналіз показав задовільну надійність та узгодженість питань вищеописаних методик.

Здійснивши емпіричне дослідження, було виявлено, що у групи тих, хто лишився за кордоном, переважають більш висока особистісна тривожність та почуття суб'єктивної самотності. Суб'єктивна самотність є змінною величиною, що більше залежить від життєвих обставин респондента, водночас вимушені переселенці перебувають саме у таких обставинах – відірваності від сім'ї, друзів, – які можуть підвищувати це почуття. У свою чергу, особистісна тривожність вважається відносно сталою характеристикою, притаманною людині. Отже, можна вважати саме фактор особистісної тривожності визначальним у прийнятті рішення про повернення до України під час війни.

Респондентки незалежно від групи у якості домінуючого стилю прийняття рішень мають пильність, що є найбільш продуктивним стилем прийняття рішень.

Шкали утворюють між собою складну систему кореляційних зв'язків. Зокрема показник тривожності прямо пов'язаний із почуттям самотності та соромом, а також такими стилями прийняття рішень як уникання прокрастинація та гіперпильність. Водночас самотність також позитивно корелює із соромом та гіперпильністю.

Сором та екстерналізація, виявляють прямі зв'язки з такими стилями прийняття рішень як уникнення, прокрастинація та гіперпильність. Можемо зробити висновок, що схильність до переживання почуття сорому внаслідок негативної оцінки людиною своєї особистості та/або схильність до звинувачення інших людей або зовнішніх обставин за наслідки своїх дій пов'язані з непродуктивними стилями прийняття рішення.

На основі даних регресійного аналізу можна стверджувати, що тривожність є предиктором для всіх неконструктивних стилів прийняття рішень (уникання, прокрастинація, гіперпильність).

На основі отриманих даних та їх аналізу, були сформовані рекомендації по роботі з жінками, які знаходяться за кордоном під час війни та мають підвищене почуття самотності та підвищений рівень особистісної тривожності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакаленко О. А. Психологія управління. 2020.
2. Бахрушин В.Є.. Методи аналізу даних : навчальний посібник для студентів. Запоріжжя : КПУ, 2011. – 268 с.
3. Безуглий П. Г. Теоретичні засади дослідження міграційних процесів / П. Г. Безуглий // Політичне життя. - 2018. - № 1.
4. Бекетова Ю.Г., Ламаш І.В. Комунікативна компетентність людей з різним рівнем суб'єктивного відчуття самотності. Право і безпека 2012. №1 (43). С. 298-300
5. Березненко М., Цимбал Т. Вплив війни на здоров'я українців. Grail of science. 2023. № 24. С. 416–417. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.076> (дата звернення: 05.05.2023).
6. Бикова М. В. Соціально-психологічна адаптація українських біженців земля Північна Рейн-Вестфалія (Німеччина). 2023.
7. Буяльська Ю. Я. Психологічні особливості суб'єктивного прийняття особистістю життєво важливих рішень. 2022.
8. Варій М. Й. Загальна психологія: Підручник / Для студ. психол. і педагог. Спеціальностей. – 2-ге видан., випр і доп. – К.: «Центр учбової літератури». – 2007. - 968 с. ISBN 966-364-376-5
9. Варій М.Й. Психологія особистості: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с. ISBN 978-966-364-562-9
10. Вартанова О. В. Механізми соціального впливу в економічній поведінці // Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку. 2022.
11. Грот М. Я. Вступне слово // Редакційна колегія. 2017. С. 6.
12. Даля В. Соціально-психологічні особливості системи переконань особистості в кризових умовах: дис. канд. психол. наук: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. 2023.

13. Довбій Т.Ю. Проблеми самотності в західній психологічній науці. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2011. №9. с. 80-89
14. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005.
15. Жавнерчик О. В. Психологія управління. Конспект лекцій. 2020.
16. Завгородня О., Краєва О. Психологічні проблеми осіб, вимушено переміщених внаслідок російської агресії // Вісник Національного університету оборони України. 2023. С. 73-82.
17. Звіт ООН по справам біженців щодо ситуації з біженцями з України, 2023. Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
18. Ільїн Є.П. «Психологія ризику» [Текст], СПб.: Пітер, 2012. — 267 с. — (Майстри психології)
19. Канаєва К. Вплив емоцій на прийняття рішень. 2020.
20. Кирилюк І., Чвертко Л. Волонтерський туризм як інструмент соціальної інтеграції вимушено переміщених осіб під час російського воєнного вторгнення // Економічні горизонти. 2023. № 1 (23). С. 80-91.
21. Коломієць Т. В., Грабовець А. А. Психологічні механізми процесу прийняття рішень // ББК 74. 5 А 43. С. 65.
22. Коломієць Л.І., Григоруk Є.В. Психологічний зміст і чинники самотності особистості. Психологічний часопис. 2017. №3 (7). С. 59-69
23. Копець Л. В. Психологія особистості: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 460с. – Бібліогр.: с. 448 – 449. ISBN 966-518-394-X
24. Корнилова Т.В. Мельбурнский опросник принятия решений: русскоязычная адаптация [Текст] // Психологические исследования. 2013. Т. 6, № 31. С. 4.
25. Корнилова Т.В. Психология риска и принятия решений. М.: Аспект Пресс, 2003.
26. Кужелєв М. О., Нечипоренко А. В. Вплив поведінкових факторів на управління фінансовою діяльністю корпорації: теоретичні аспекти // Збірник

наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2018. № 2. С. 154-168.

27. Лабунська Є. С. Особливості переживання депресивних станів у вимушених переселенців. 2023.

28. Лазос Г. П. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з переселенцями з Криму) [текст] / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко та ін. // Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : метод. посіб. – Київ : Логос, 2015. – 206 с. – С. 26–46

29. Малімон В.І. Самотність людини в сучасному інформаційному суспільстві. «Молодий вчений», № 8 (72), серпень, 2019 р. С 178-182

30. Муздибаєв К. Переживання провини та сорому. СПб: СПб, філія Інституту соціології РАН, 1995. стор 39

31. Музиченко І. В. Вимушені переселенці: проблема соціально-психологічної адаптації. Освіта та розвиток обдарованої особистості №9 (52) /09/2016;

32. Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину(квітень–травень2022р.), Центр Разумкова. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-shcho-povertaiutsia-na-batkivshchynu>

33. Нівінська В. С. Психологічні особливості впливу емоційно-вольової стійкості на життєздатність осіб юнацького віку в умовах воєнного часу // The 2nd International scientific and practical conference “Progressive research in the modern world”(November 2-4, 2022) BoScience Publisher, Boston, USA. 2022. С. 666.

34. Омеляненко М. М. Трансформація інновацій та менеджменту персоналу в умовах воєнного стану // Поширення і тиражування без офіційного дозволу Київського національного університету будівництва і архітектури заборонено. С. 137.

35. Опитувальник особистісної тривожності (State-Trait Anxiety Inventory, STAI, Ю. Л. Ханін). Режим доступу: <https://mozok.ua/depressiya/testy/item/2703-shkala-trivogi-splbergera-STAI>
36. Петрова Д. А. Аналіз фотоматеріалів репортажів під час війни. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку. ч 3. 2022. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-281-7-72> (дата звернення: 10.05.2023).
37. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: монографія. 2013.
38. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник. Навч. посіб. Каравела, 2012. 125 с.
39. Процик Л. С. Особливості переживання особистістю психічного стану «нульового ресурсу». Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники. С. 192.
40. Санніков О. Індивідуально-психологічні особливості емоційної регуляції прийняття рішень професіоналом // Наукові перспективи (Naukovі perspektivi). 2022. № 9 (27).
41. Сіляєва В. І. Психологічне вивчення та корекція образу Я у самотніх жінок: дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. - Х., 2004.
42. Слободянюк А. В., Андрущенко Н. О. Психологія управління та конфліктологія. 2010.
43. Слюсаревський М. М., Блинова О. Є Психологія міграції: навчальний посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. - Кіровоград: ТОВ "Імекс ЛТД", 2013. - 244 с.
44. Стратегії поведінки особистості в конфліктних ситуаціях / Ю. Бохонкова та ін. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2021. № 3(56)Т2.

C. 113–121. URL: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-56-3-2-113-121> (дата звернення: 10.05.2023).

45. Стуліка О., Бабкіна А. Психологічні механізми особистісного реагування в ситуації невизначеності // Молодий вчений. 2021. № 3 (91). С. 193-198.

46. Суслов М. М. Особливості розвитку локальної ідентичності ОТГ в умовах війни в Україні. 2023.

47. Талер, Річард, Кас Санстейн «Поштовх. Як допомогти людям зробити правильний вибір» [Текст] / пер. з англ. Ольга Захарченко. — К.: Наш Формат, 2017. — 312 с. — ISBN 978-617-7388-65-3.

48. Філатова О.А., Мартиненко О.С. Психологічні аспекти самотності. Медична психологія. 2014. №4. С. 8 – 11

49. Черногод Р. С. Особливості застосування арттерапії для профілактики ПТСР у жінок-переселенців. 2023.

50. Чернюк М. О. Вплив емоційно забарвленої інформації на прийняття моральних рішень // Загальна психологія, історія психології. 2017. № 1413. С. 43.

51. Cacioppo JT, Hawkey LC. Perceived social isolation and cognition. *Trends Cogn Sci.* 2009;13(10):447-454. Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2752489/>

52. D. S. Massey, Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration, *Population Index*, 56(1), 1990, pp. 3–26. Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/3644186>

53. Daniel Kahneman. *Thinking, Fast and Slow*. — NYC, Farrar, Straus and Giroux, 2011. — 653 с. — ISBN 978-0374275631

54. Di Fabio A., Blustein D. Emotional intelligence and decisional conflict styles: Some empirical evidence among Italian high school students. *Journal of Career Assessment*, 2010, 18, 71–81.

55. Kahneman, Daniel. Representativeness Revisited: Attribute Substitution in Intuitive Judgment [Текст] // *Heuristics and Biases: The Psychology of Intuitive*

Judgment / Thomas Gilovich, Dale Griffin, Daniel Kahneman. — Cambridge : Cambridge University Press, 2002. — P. 51–52

56. Operational Data Portal: Ukraine Refugee Situation. Режим доступа: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

57. Psychological Well-Being. Encyclopedia of gerontology and population aging. Cham, 2021. P. 4041. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-22009-9_301973 (date of access: 10.05.2023).

58. Richard H. Thaler Cass R. Sunstein. Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness — Yale University Press, 2008. — 240 с. — ISBN 978-0-14-311526-7

59. Tangney J. P., Dearing R. L., Wagner P. E., Gramzow R. The Test of Self-Conscious Affect-3 (TOSCA-3). Fairfax, VA. George Mason University. 2000.

60. Tversky, A., & Kahneman, D. (1983). “Extensional versus intuitive reasoning: The conjunction fallacy in probability judgement” [Текст]. Psychological Review. 90: 293—315.

ДОДАТКИ

Додаток А

Порівняльний аналіз респондентів експериментальної та контрольної груп
за шкалами обраних методик (U-критерій Мана-Уїтні)

Independent Samples T-Test

		Statistic	df	p
Пильність	Student's t	0.6871	69.0	0.494
	Mann-Whitney U	556		0.487
Уникнення	Student's t	-0.4776	69.0	0.634
	Mann-Whitney U	551		0.456
Прокрастинація	Student's t	0.8216	69.0	0.414
	Mann-Whitney U	517		0.253
Гіперпильність	Student's t	0.7675	69.0	0.445
	Mann-Whitney U	550		0.449
Тривожність	Student's t	2.0871	69.0	0.041
	Mann-Whitney U	437		0.039
Провина	Student's t	1.1690	69.0	0.246
	Mann-Whitney U	520		0.271
Сором	Student's t	0.1678	69.0	0.867
	Mann-Whitney U	593		0.802
Екстерналізація	Student's t	0.0332	69.0	0.974
	Mann-Whitney U	613		0.986
Відстороненість	Student's t	-0.2419	69.0	0.810
	Mann-Whitney U	596		0.829
Бета-гордість	Student's t	-0.2136	69.0	0.831
	Mann-Whitney U	612		0.977
Альфа-гордість	Student's t	-0.0490	69.0	0.961
	Mann-Whitney U	606		0.921
Самотність	Student's t	2.5058	69.0	0.015
	Mann-Whitney U	413		0.019

Note. μ_a за кордоном $\neq \mu_{\text{Повернулась}}$

Додаток Б

Кореляційна матриця за шкалами обраних методик (коефіцієнт Спірмена)

Correlation Matrix

Correlation Matrix		Тривожність	Самотність	Пильність	Уникнення	Прокрастинація	Гіперпильність	Провина	Сором	Екстерналізація	Відстороненість	Бета-гордість	Альфа-гордість
Тривожність	Spearman's rho	—											
	p-value	—											
Самотність	Spearman's rho	0.564	—										
	p-value	<.001	—										
Пильність	Spearman's rho	-0.111	-0.169	—									
	p-value	0.358	0.160	—									
Уникнення	Spearman's rho	0.288	0.242	-0.100	—								
	p-value	0.015	0.042	0.405	—								
Прокрастинація	Spearman's rho	0.456	0.345	-0.108	0.645	—							
	p-value	<.001	0.003	0.371	<.001	—							
Гіперпильність	Spearman's rho	0.432	0.304	0.044	0.500	0.577	—						
	p-value	<.001	0.010	0.715	<.001	<.001	—						
Провина	Spearman's rho	-0.012	-0.007	0.244	0.173	0.006	0.230	—					
	p-value	0.921	0.953	0.040	0.149	0.959	0.053	—					
Сором	Spearman's rho	0.430	0.432	-0.177	0.516	0.441	0.565	0.386	—				
	p-value	<.001	<.001	0.139	<.001	<.001	<.001	<.001	—				
Екстерналізація	Spearman's rho	0.203	0.131	0.072	0.326	0.337	0.539	0.208	0.543	—			
	p-value	0.089	0.277	0.553	0.005	0.004	<.001	0.082	<.001	—			
Відстороненість	Spearman's rho	-0.161	-0.176	0.073	-0.174	0.014	-0.094	-0.217	-0.203	0.302	—		
	p-value	0.179	0.142	0.543	0.146	0.906	0.434	0.069	0.089	0.011	—		
Бета-гордість	Spearman's rho	-0.114	-0.150	0.071	-0.040	0.096	0.056	0.116	0.079	0.337	0.365	—	
	p-value	0.345	0.212	0.558	0.741	0.426	0.643	0.334	0.511	0.004	0.002	—	
Альфа-гордість	Spearman's rho	0.058	-0.004	0.097	0.093	0.241	0.173	0.070	0.163	0.297	0.319	0.621	—
	p-value	0.631	0.976	0.422	0.439	0.043	0.149	0.560	0.176	0.012	0.007	<.001	—